

політично об'єднаними рамками сучасної держави й існуючими в основному у нашій свідомості (уявними, по Б.Андерсону). Те ж стосується й релігійності, що стає все менш конфесійно означеною і воцерковленою та все більше синкретичною й неінституалізованою. Але процесів етнорелігійної ідентифікації ніхто не в змозі відмінити. З кожним наступним поколінням життя формулюватиме свої запити і виклики, які мають бути гідно осмислені.

3. Стратегії конфесій і церков за умов глобалізації

Дехто з дослідників глобальних проблем сучасності намагається обстоювати позицію, за якою справжньою причиною глобальних процесів у світі, і, як наслідок, сучасного занепаду європейських національних культур і національних держав, є християнство, вся християнська цивілізація. «Християнський універсалізм створив глобальну цивілізацію, яка досягнула свого піку розвитку десь на початку ХХ століття. А далі розпочався непростий процес мутації її форм. З'явилися ознаки втоми і корупції. На зміну універсальній релігії прийшли універсальні ідеології, свого роду світські релігії» [Неклесса А.И. Этнос глобального мира / А.И. Неклесса: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/text/019.htm>].

Почасти таке твердження є вірним, оскільки християнська традиція, практично з часу Вселенських соборів, обстоює християнський універсалізм, ідею про вселенськість Церкви Христової в межах якої можна розуміти і як ідею глобалізму – християнського глобалізму. Прагнення до вселенськості, тенденції до всесвітнього, панування над світом, тенденції до стертя етнічних, культурних розрізень між людьми, культивування ідеалу християнина-космополіта закладені вже на рівні Нового Завіту. Так, апостол Павло повчає, що в Церкві, в середовищі християн неприпустимо ділити людей передусім за етнічними ознаками, оскільки у Христі «нема різниці поміж юдеєм та гелленом» (Рим. 10:12), немає «ані геллена, ані юдея, ... варвара, скита, раба, вільного» (Кол. 3:11), «нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої» (Гал. 3:28).

В Нікейо-Константинопольському Символі віри чітко зазначено, що християни мусять сповідувати й вірити «в Єдину, Святу, Соборну (тобто Вселенську – *Π.Π*) і Апостольську Церкву». Проте, якщо під поняттями «Єдина, «Свята», «Соборна» і Апостольська» католицизм розуміє виключно себе, то православ'я витлумачує це таким чином, що тут, мовляв, йдеться без винятку саме про Православну Церкву. «Церквою називається сукупність усіх православних християн... Отже, коли ми кажемо, що віруємо в Єдину, Святу, Соборну і Апостольську Церкву, то тут під Церквою маються на увазі всі в сукупності люди, які сповідують одну і ту ж саму православну віру...»

[Слобідський С. Закон Божий. - К., 2003.- С. 501]. «Єдина, Свята, Соборна і Апостольська Церква називається ще православною, бо вона, під керуванням Духа Святого, незмінно правильно і славно, зберігає вчення Ісуса Христа – правильно славити Бога» [Там само. - С. 503]. Між тим, і в першому, і в другому випадках віра в «Єдину» і «Соборну» («Католицьку» чи «Кафолицьку»¹⁰) Церкву передбачає віру, по-перше, в її одність (Церква є однією, єдиною тому, що вона містично є «тілом Христовим»), а по-друге - в її вселенськість. Таким чином, християнська традиція зразку Вселенських соборів є носієм універсального, вселенського християнства, в межах якої ідея про Церкву Христову розуміється глобально.

В основі доктринальних положень про вселенськість, універсальність християнства, починаючи від часу Вселенських соборів, лежить римський імперський космополітизм. В цьому сенсі етнічне розглядається як зло, бо ж є нібито засобом віддалення людини від Бога, як її приземлення, як прив'язування її до земного плану буття. Відтак ідея християнського глобалізму була цілком співзвучною імперській ідеології Риму, бо ж останній мислив себе в координатах тодішнього світу глобально, подаючи себе «універсумом» чи «ойкуменою». Римський імперський космополітизм свідомо затирав етнічність людини, нівелював етнокультурну сферу з тим, щоб в такий спосіб, уніфікуючи суспільство, можна було вибудовувати тип нової людини – людину світу, космополіта, громадянина Всесвіту. По суті, те ж само здійснювало й християнство: ставши з IV століття провідником римських ідей, римського закону, в тому числі римського космополітизму, основою християнської проповіді стає ідея християнського світу, ідея об'єднання людства в єдину Вселенську Церкву начолі з вселенськими єпископами – папами і патріархами, правління яких чітко буде контролюватися ухвалами Вселенських соборів і які, у свою чергу, будуть підконтрольними світській владі й безпосередньо імператорам («християнським монархам»).

Ідеологія сучасного глобалізму, як одна із складових сучасного західного ліберального світогляду, передбачає скасування поділів людства на народи й цивілізації (ці поділи глобалісти витлумачують, як ті, що, мовляв, притаманні лише для організації «примітивних суспільств» і на сучасному етапі є вкрай невинуватими, історично недоцільними). Згідно з глобалістичною ідеологією, подальший історичний розвиток людства неодмінно мусить супроводжуватися нівеляцією етнічних, культурних, і цивілізаційних розрізень між людьми, що зрештою мусить привести людство до об'єднання, до єдності, в якій всі народи, змішуючись, зіллються в єдине ціле – планетарне, глобальне людство, з однією «глобальною культурою», однією загальнолюдською мовою спілкування. «По Європі знову бродить привид – на цей раз не комунізму, а глобалізму. Епоха національних держав на Заході, судячи з усього, підходить до свого завершення. І суперечка сьогодні ведеться про те – кому довірять будівництво загальноєвропейської

¹⁰ Грецьк. καθολικός.

наднаціональної псевдодержави. У заплутаній міжнародній грі зійшлися декілька досвідчених гравців, за кожним з яких стоять великі гроші і згуртовані елітарні спільноти» [Елисеєв А. Четыре проекта глобализации // Правая.ru. - 11 декабря 2009 г.: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.pravaya.ru/look/17723>].

Прообраз, матрицю цієї глобальної культури глобалісти вбачають в культурі сучасного Заходу. А оскільки в основу західної культури покладені саме християнські цінності, що дозволяє говорити про західну культуру як про, умовно кажучи, «культуру християнську», а в ширшому значенні – про західну християнську цивілізацію, то ідея глобалізму в такому сенсі передбачає здійснення ставки на християнські універсальні цінності, на християнський космополітизм.

Серед чотирьох головних моделей чи проектів глобалізації (а це – проект «Групи Рокфеллерів», проект «Групи Ротшильдів», проект «Венеційсько-британської групи») в цьому сенсі дослідницький інтерес викликає проект «Ватиканської групи», за яким у світовому пануванні ставка здійснюється на «мережеву імперію» католицизму, на «орден-спецслужбу» «Опус Деї» і найстарші романо-германські аристократичні роди. «В області бізнесу, - зауважує А.Єлісеєв, - «Ватиканська група» робить головну ставку на постіндустріальну «економіку знань», на відміну від «групи Рокфеллера», що сидить на нафті і ВПК, і «групи Ротшильда», що займається благородними металами і дорогоцінним камінням та «фінансовими пірамідами». Показово, що «Ватиканська група» має дуже виграшний імідж традиціоналістської сили, яка стверджує «вічні цінності християнства» в мінливому сучасному світі. В реальності ж даний «пул» пропонує свій власний проект глобалізації, лише пофарбований в кольори традиціоналізму. І це найкращим чином підтвердив Римський Папа у своїй енцикліці, яка містить прямий і недвозначний заклик до встановлення «світової політичної влади». Очевидно, така влада припускає верховенство самого понтифіка, що підноситься над різними державами та знецінює їх суверенітет. (Тут можна згадати деякі пророкування про те, що прийдешнього антихриста коронує саме Папа.) Подібну модель папістів намагалися реалізувати ще в середньовіччі, проте тоді вона зазнала краху, а транснаціональна олігархія запустила в дію проект буржуазного «національної держави». Воно було покликане розкласти традиційну Європу і підготувати умови для об'єднання її розкладених частин в єдину псевдодержаву. «Ватиканська група» також намагається встановити свою монополію в ЄС, у чому їй супроводжує успіх. Так, президентом Євроради був обраний напочатках «практикуючий католик» Херман ван Ромпей, який вважає, що в основу Єдиної Європи повинні бути покладені саме «християнські цінності». При цьому його кандидатуру підтримали «християнська демократка» Ангела Меркель і «республіканець» Ніколя Саркозі, який, як вважають, пов'язаний з

«Опус Деї».¹¹ ... До «Ватиканської групи», швидше за все, належить і прем'єр-міністр Італії, «правий католик» Сильвіо Берлусконі. (Його партнер по правлячій коаліції Джанфранко Фіні заявив про те, що Папа Римський є «духовним вождем переважної більшості італійського народу».) В цій оптиці вельми своєрідним виглядає заява міністра закордонних справ республіки Франко Фраттіні про те, що Європі необхідно створення єдиної армії. Як очевидно, «Ватиканська група», найбільше побоюється встановлення англійської гегемонії і створення «ротшільдовської» G-2» [Елисеєв А. Четыре проекта глобализации // Правая.ру. - 11 декабря 2009 г.: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.pravaya.ru/look/17723>].

Проголошуючи курс на об'єднання людства в одну західну глобальну культуру під прапорами християнського універсалізму, глобалісти водночас не передбачають здійснення ставки на християнське віровчення чи євангельські цінності. Мова тут йде про інше – про використання будь-яких засобів задля досягнення мети – дарма чи це буде сфера релігії, політики, культури, освіти тощо. Відтак і ватиканський варіант глобалізації є лише політично-економічною моделлю світового володарювання. Не випадково чинний Папа в Енцикліці «*Caritas in Veritate*» («Милосердя в істині») закликав до створення світового органу політичної влади: «Світова політична влада має взяти на себе вирішення питань роззброєння, продовольчої безпеки та імміграційної політики». Бенедикт XVI вважає, що такий орган повинен «визнаватися всіма і служити ефективною владою заради забезпечення безпеки, поваги і прав кожного».

Примітно, що Римо-Католицька Церква витлумачує сучасні глобалізаційні процеси, як тенденції до розбудови земного «граду Божого», як реалізацію Царства Божого на Землі. «Діяльність людини на Землі, якщо вона натхнена і зміцнена любов'ю, робить внесок у зведення вселенського граду Божого, до якого рухається історія людської сім'ї. В суспільстві, що переживає глобалізацію, загальне благо і праця заради нього не можуть не досягати масштабів усієї людської сім'ї, тобто спільноти народів і націй [Пор.: Іван XXIII, Енци. «*Pacem in terris*» (11 квітня 1963 р.): AAS 55 (1963). – 268–270], так що град людський знаходить обриси єдності та миру і якоюсь мірою стає передбаченням і прообразом міста без кордонів, граду Божого» (*Caritas in Veritate*, 9) [Енциклика «*Caritas in veritate*» Верховного понтифіка Бенедикта XVI. - Москва, 2009. – С. 9]. «Вона (глобалізація – П.П.) справа людська; за нею стоять різні культурні установки, що вимагають розрізнення. Справжнє обличчя глобалізації як процесу та її основний етичний критерій – це єдність людської сім'ї, її розвиток у добрі. Тому слід невпинно підтримувати той культурний аспект процесу всесвітньої інтеграції, який спрямований на благо

¹¹ Показово, що програмна книга Саркозі «Республіка, релігії, надія» написана у співавторстві з Т.Коленом – діячем, близьким до ордену. Так само характерно і те, що Саркозі висловив думку про можливість змінити закон 1905 року, що відокремлює церкву від держави.

особистості й спільноти і відкритий до трансцендентного» (*Caritas in Veritate*, 42) [Там само. – С. 59]. Сучасний католицизм виступає за єдине, «цільне людство», за загальнопланетарну християнську цивілізацію, в межах якої не буде поділів між людьми за державними, національними, етнічними, культурними ознаками, але «щоб були всі одно», як зауважує євангельський Ісус (Ів. 17:21). Церква ж постає, як «знак та інструмент цієї єдності» (*Caritas in Veritate*, 54) [Там само. – С. 79].

Найбільш загальною теоретичною передумовою католицької інтерпретації як самої нації, так і найважливіших проблем національного розвитку і національних відносин є концепція природного права. Згідно цієї концепції, життя нації постає як реалізація цього природного права, кінцевою метою реалізації якого виступає Бог. Власне, на основі концепції природного права вибудовується і соціальна концепція католицизму, і соціальна етична доктрина, в тому числі й із національного питання. Назагал, концепція природного права обстоює ідею, згідно з якою буття нації визначається й регулюється божественним началом. В цьому контексті, якщо католицька ідея гуманізму визначає людську особистість як істоту трансцендентну, тобто таку, що не має етнічних ознак чи характеристик, бо ж є «образом і подобою Бога» (християнський гуманізм, тримаючи за основу євангельську ідею зречення світу і самозречення християнином «самого себе», обстоює абстрагованість людини від плану соціально-історичного буття на користь її єднання з Богом, орієнтуючи на буття божественне, що існує за межами земного світу і в межах якого людина втрачає в тому числі й власну етнічну характеристику), то природне право, на відміну від християнського гуманізму, визначає людину як істоту передусім соціальну, таку, що, певною мірою, не може розглядатися поза межами суспільних відносин.

На перший погляд між цими обома підходами щодо розуміння людини наче наявне протиріччя. Але якщо зважити на те, що соціальне буття людини не можливе поза межами конкретної нації вже на тій підставі, що людина живе на Землі (є істотою матеріальною), бодай що може вважати себе у крайньому значенні духовною істотою і бути космополітом, а «чистого» космополіта не може існувати тому, що той спілкується конкретною мовою, яка, якою б вона не була, у свою чергу, завжди постає одним із найголовніших культурних виразників конкретного етносу чи нації, бо ж носієм конкретної мови завжди є конкретний народ (щоправда якщо не йдеться про таку штучноутворену мову, як есперанто і якою, як відомо, в широкому і традиційному вжитку ніхто не використовує), то зрештою ідея гуманізму в цьому контексті перетинається й підводиться до концепції природного права, оскільки, за уявленнями католицизму, соціальні проблеми подаються як проблеми релігійного порядку – буття нації регулює лише один Бог. В цьому сенсі нація не є носієм свого природного права. Звідси рівність, рівноправність націй ґрунтується в католицизмі не на цінності націй як таких, а зумовлюється рівністю людей, людської природи. А це саме по собі означає, що й сама ідея нації не є

прийнятною, оскільки поняття нації, національного розцінюються доволі умовними категоріями, бо ж в християнському сенсі суперечать ідеї рівності всіх християн перед Богом, а розрізнення людей за національною приналежністю робить їх різними, що може означати як нерівними. В істинному сенсі нацією може вважатися навіть не спільнота віруючих в Ісуса Христа взагалі, а «католицька нація», яка розуміється «вселенським братством» як «Царством Небесним» чи «Тілом Христовим», що чекає Другого приходу Христа й кінця світу й прагне до возз'єднання з Творцем. А оскільки за цими уявленнями націй як таких на тому світі вже не буде, бо ж той світ є світом духовно-божественного буття, то поняття нація в межах такого вселенського християнського братства не є важливим, а то й небезпечним, оскільки зорієнтованість на нього лише прив'язує віруючого до світу, а відтак стоїть на заваді реалізації християнських чеснот з тим, щоб підготувати себе до зустрічі із Спасителем.

Ось як свого часу охарактеризував католицизм з позиції національного відомий німецький історик-сходознавець і теолог Пауль Антуан де Лагард (1827-1891 рр.). «Католицизм ворожий принципам націоналізму, а тому його поява в національній державі робить його природним ворогом держави і нації» [de Lagarde Paul. Ueber das Verhältniss des deutschen Staates zu Theologie, Kirche und Religion // Deutsche Schriften.- Lehmanns: München, 1937.- P. 62]. «Любов до батьківщини для католика є святим релігійним обов'язком, народ і батьківщина постають для нього прекрасним природним благом... Проте католик не обожає батьківщини, оскільки для нього існують ще вищі блага: релігія і Бог, і ще набагато вищі спільноти – Царство Боже на Землі, Католицька Церква. Для католика релігія первинна, а батьківщина, нація – вторинні» [Цит. за: Müller H. Katolische Kirche und Nationalsozialismus.- München, 1963.- S. 173].

Орієнтація справжнього католика на потойбіччя, так чи інакше, але відриває його від земного, силує не просто вважати власні національні ознаки вторинними, а часто-густо нехтувати ними повністю, вважаючи себе вже тут представником майбутнього Царства Небесного. Іншими словами, наявна підміна національного релігійним, національних почуттів – релігійними почуттями, національної ідентифікації – ідентифікацією католицькою, а в ширшому значенні – християнською. Католицизм проголошуючи примат цінності людини, тим само обстоює космополітизм по відношенні до національної форми буття людини. «Питання про те чи досягне людина вічного спасіння чи ні, - проголошував теолог Б.В.Гільдебранд, - є незрівнянно більш важливе, ніж питання про існування нації, культури».

Серед матеріалів II Ватиканського собору¹², зокрема в Посланні «*Gaudium et Spes*¹³», (1965 р.) читаємо: «...Церква, яка надіслана всім народам будь-якого часу й місця, не пов'язує себе винятково і неподільно з жодною расою чи нацією, з жодною окремою системою звичаїв, ні з яким старим чи новим звичаєм. Вірна власній традиції і разом з тим, усвідомлюючи свою власну місію, вона зуміє встановити зв'язок з різними формами культури, чим збагачується як сама Церква, так і різні культури» (*Gaudium et Spes*, 58). А нинішній секретар з Міжнародних Зв'язків Державного секретаріату Ватикану архієпископ Джованні Лайоло відверто зазначив, що «...Католицька Церква відчуває себе внутрішньою частиною кожного народу і кожної нації, і відчуває кожен народ і кожену націю частиною себе самої, зрозуміло, визнаючи і поважаючи відмінності між ролями релігійних і політичних інстанцій в різних державах» [Хруль В. Інтерв'ю Секретаря по Міжнародним Св'язям Государственного секретариата Ватикана архієпископа Джованні Лайоло // портал "РЕЛИГИЯ и СМИ" (www.religare.ru).- http://www.religare.ru/2_22657.html].

I, незважаючи на те, що позиція Папи Івана Павла II дещо була відмінною від обстоюваною століттями традиційно католицької, оскільки за його керівництва Римо-Католицькою Церквою процеси етнізації в її межах дещо активізувалися, великого значення набув саме міжкультурний діалог, а поруч з цим - й міжконфесійний і міжрелігійний. Проте офіційна позиція його наступника – Бенедикта XVI – законсервувала це питання, повернувши його в лоно традиції, з притаманним йому духом універсалізму, а за нинішніх умов – глобалізму, про що яскраво свідчить Енцикліка 2009 року «*Caritas in Veritate*».

З одного боку, Іван Павло II зауважував на важливості міжкультурного (міжцивілізаційного) діалогу, обстоював ідею єдності Церкви в її культурному різноманітті. «Рід людський повинен досягнути єдності через багатоманітність; він вчиться бути єдиною Церквою, зберігаючи все розмаїття форм мислення і діяльності, культур та цивілізацій» [Папа Йоанн Павел II. Преступить порог надії.- М., 1995.- С. 193]. Хоча, безперечно, Папа розумів це з позиції традиційного католицького універсалізму: «У поділеному світі над-національна єдність Католицької Церкви залишається великою силою...» [Там само.- С. 211-212]. У своєму заповіті Папа Іван Павло II висловлює таку думку: «Бажаю ще раз віддати себе волі Господній. Він сам вирішить, коли і як я повинен завершити свою земну дорогу і пастирське служіння. В житті і смерті Totuus Tuus (Весь твій) за допомогою Пренепорочної Діви. Змиряючись нині перед цією смертю, вірую, що Христос дасть мені благодать Свого останнього прищестя. Вірую, що здійснить Він все це відповідно із значенням тієї великої справи, якій прагну служити, -

¹² З документами II Ватиканського Собору в електронному варіанті можна ознайомитись в Бібліотеці Католицької інформаційної служби "Agnuz" за наступною адресою - <http://www.catholic.uz/library/books/doc/>

¹³ «*Gaudium et Spes*» з лат. «Радість і Надія».

порятунку людей, збереженню сім'ї людської, а в ній всіх націй і народів (серед яких серце в першу чергу звернене до моєї улюбленої Батьківщини), тим людям, що довірилися мені, справі Церкви, справі прославляння Бога» [Рускі пераклад завяшчання Айца Яна Паўла II (поўны тэкст) // Інтэрнэт-старонца Францішканаў – Братоў Меншых Канвэнтуальных. - http://tau.by/index.php?option=com_content&task=view&id=242&Itemid=80].

З іншого боку, позиція Папи Бенедикта XVI відмінна від тієї, яку обстоював Іван Павло II. Маємо відчутний курс повернення до універсалізації й інтернаціоналізації католицизму. «Долаючи кордони національних громад, турбота про ближнього розширює, в такий спосіб, свої горизонти на весь світ. II Ватиканський Собор справедливо підкреслив: «З числа знамень нашого часу гідно особливої уваги зростаюче і непоборне почуття солідарності всіх народів (Декрет про апостольство мирян: *Apostolicam actuositatem*, 14). ... Таким чином, солідарність, проявлена цивільним суспільством, значно перевершує солідарність одинаків» (*Deus Caritas Est*, 30, а) [Енцикліка «*Deus Caritas Est*» Верховного понтифіка Бенедикта XVI Єпископам, пресвітерам и дияконам, монашествуючим і всім вірним мирянам «Про християнську любов» від 25 грудня 2005]. Під «одинаками» тут слід розуміти «нації», бодай «католицькі», а «солідарність всіх народів» - як прагнення до виведення їх з рамок «національних квартир». Зауважимо, що принцип солідаризму посідає важливе значення в соціальній філософії сучасного католицизму. Солідаризм, як ідея одностовства чи спільності інтересів, поширюючись на етноси, нації й держави (хоча також і сім'ї, родини), визначає між ними таку систему відносин, яка веде їх до об'єднання в одну вселенську родину народів чи, точніше б слід сказати, один наднарод, що об'єднує один світогляд, одну систему цінностей, одну традицію, виразником і охоронцем яких є одна єдина Католицька Церква. В такий спосіб, як це розкривається в Енцикліці «*Populum progressio*» Папи Павла VI, зрештою мусить реалізуватися «справжнє спілкування між усіма націями» (*Populum progressio*, 43).

Іншими словами, під ідеєю міжнародної солідарності, ідеєю «католицької єдності народу Божого» (*Lumen gentium*, 13) подається той самий космополітизм, інтернаціоналізм чи ще який «ізм», кінцевою метою розвитку якого є об'єднання людства в одну наднацію, одне позаетнічне суспільство, культурними виразниками якого будуть виступати саме релігійні показники. Національні держави за таких умов розглядаються лише, як досить умовні, й до того ж суто територіальні, утворення. Відтак, національна ідея і похідна від неї ідея національної незалежності для католицизму є неприйнятною. В Декреті «*Ad Gentes*», ухваленому II Ватиканським собором, чітко зауважується, що «Христос і Церква, яка репрезентує свідоцтво про нього шляхом проголошення Євангелії, стоять над будь-якими особливостями раси чи національності, а тому ніхто й ніде не може їх вважати чужими» (*Ad Gentes*, 8). Перефразовуючи цю тезу, можна сказати це інакше: Христос і Церква перебувають над будь-якими особливостями раси чи національності, а

тому ніхто й ніде їх не може вважати своїми, рідними, бо ж вони виведені за межі рас і націй, а відтак сфера етнічного чи національного буття для католицизму є чужою. В такий спосіб такі поняття, як то «польський католицизм», «литовський католицизм» і т.д. є лише поняттями умовними і не несуть в собі ознак етнічності, не мають насправді національних ознак, бо ж, у протилежному разі, це буде суперечити духу й букві віровчення Католицької Церкви. Тут, скоріше, йдеться про пристосування Церкви до конкретних націй з метою навернення їх у своє лоно, зміцнення їх у вірі, аніж про якесь уможливлення процесів етнізації католицизму серед тих чи інших «католицьких народів».

«Виходячи із своєї концепції нації, Католицька Церква вважає її лише «природнім» етнічним утворенням, з чого начебто слідує, що життя нації не повинне стосуватися політичної сфери. На цій підставі заперечується потреба національної державності для кожного народу, національного суверенітету в політичній області, реалізації права нації на самовизначення» [Минкявичус Я.В. Католицизм и нация.- М., 1971.- С. 80]. Це засвідчують такі енцикліки, як «Fidei donum» Папи Пія XII, «Mater et Magistra» та «Pacem in terris» Папи Івана XXIII, «Populum progressio» Папи Павла VI, а також його послання до народів Африки – «Africae terrarum», а також II Ватиканський собор. Загалом, ставлення сучасного католицизму до етнічного зафіксовано II Ватиканським собором, який визнає реальність існування Католицької Церкви в сучасному поліконфесійному, полірелігійному і поліетнічному світі і, виходячи з цих реалій, вибудовує нинішню свою політику у модерному світі на засадах «обновлення» і «співіснування». Втім, визнання католицизмом поліморфності його (світу) проявів і форм буття ще далеко не означає, що Церква щодо сфери етнічного суттєво переглядає свої попередні позиції, а відтак проголошує курс до етнізації католицизму. Католицька Церква, «призначена розповсюджуватися у всіх країнах, вона входить в історію людей, але водночас переступає межі часів і народів» (*Lumen gentium*, 9).

І якщо католицизм й припускає якісь етнічні чи культурні прояви у своїх межах, то вони є більше зовнішніми, аніж етнокультурними за змістом і суттю. Тут йдеться далеко не про впровадження елементів етнічних культур, а про обстоювання зовнішньої, формальної, глобалізованої культури, яка, як відомо, легко підтасовується під будь-яку етнічну чи національну культуру, бо ж використовує її суто зовнішні ознаки, водночас нехтуючи її внутрішнім світоглядно-звичаєвим осердям. «Оскільки в деяких країнах ... є народи із самобутніми музичними традиціями, що відіграють важливу роль в їхньому релігійному й соціальному житті, то цій музиці мусить бути надана вірна оцінка та надане відповідне місце як у формуванні релігійного духу цих народів, так і у пристосуванні культу до їхніх особливостей...» (*Socrasanctum concilium*, 119). Ставка здійснюється взагалі на використання Церквою особливостей національного мистецтва взагалі – живопису, архітектури, національних костюмів, народних промислів. «Церква не вважала строго своїм

жодного художнього стилю, але приймала форми кожного століття у відповідності до характеру народів... І в наш час мистецтво всіх народів і країн мусить широко використовуватися в Церкві...» (Там само. - 123).

Попри те, що такими поняттями як «універсалізм» чи «космополітизм» католицизм на віроповчальному рівні не оперує, більше того – ставиться до них негативно, оскільки вони є (особливо космополітизм) явищами здебільшого політичними, однак універсалістський і космополітичний характер його (католицизму) є очевидним, як очевидним свого часу був і космополітизм самого паулінізму чи еллінохристиянства, наступником якого якраз і є Католицька Церква. Це вже відчутне бодай навіть на рівні назви «католицька» (грецьк. *καθολικός*), що означає «всезагальний», «всесвітній», «вселенський».¹⁴

«Католицька Церква є католицькою не тільки щодо часу..., але й щодо місця: вона міжнародна, всесвітня. ... Католицька Церква не національна або державна Церква: вона не українська..., ані шведська..., ані англійська... Треба також не змішувати Католицьку Церкву з Церквою в Польщі, як думають деякі люди в Україні. Католицька Церква не обмежена якоюсь нацією або расою, або римським обрядом, бо Христос хотів, щоб вона була для всіх людей. Вона – єдина релігійна громада, що відповідає Христовій волі. Католицизм – її третій знак пізнання (тут йдеться про Нікео-Константинопольський Символ Віри¹⁵ – П.П.)» [Маурітссон М. Католицьке віровчення.- К., 1996.- С. 122].

Слід відзначити ще одне явище, притаманне для сучасного католицького універсалізму – релігійну уніфікацію, згідно з якою все людство об'єднується за допомогою однієї «уніфікованої релігії». Існуючі релігійні системи відтак уніфікуються на базі спільної віри в Бога і у верховенство божественної істини. В цьому контексті католицизм припускає, що й іудаїзм,

¹⁴ Вперше (близько 110 р.) термін *καθολικός* по відношенні до Церкви вжив Ігнатій Богоносець. «Де Ісус Христос, там і католицька Церква» (Послання до смирнян, VIII). Пізніше, ця назва закріпилась і на рівні Нікео-Константинопольського Символу віри: «Віруємо ... в єдину, святу, соборну (*καθολικός*) і апостольську Церкву». Зазначимо тут принагідно, що російські православні переклади, навмисно подають *καθολικός* (католицький), як «кафолічний», щоб не асоціювати *καθολικός* з католицизмом, оскільки *καθολικός* застосовує до себе й сама Православна Церква, називаючись у власному сенсі також «католицькою», тобто «вселенською», але подає це, як «кафолічна». «У слов'янському тесті (Символі Віри – П.П.) слово «кафолічна» перекладене словом «соборна». Кафолічність чи соборність Церкви витікає з її єдності і святості. Православна Церква зберігає повноту християнської віри і свідчить про неї по всьому світу, що й є ознакою істинної Вселенської Церкви» [Александр, єпископ (Семенов-Тянь-Шанский). Православный Катихизис.- М., 1990. - С. 46].

¹⁵ «Соборність» чи «католицизм» за Символом Віри є третьою ознакою Церкви, а першими двома виступають її «єдність» і «святість». «Віруємо ... в єдину, святу, соборну (католицьку – П.П.) і апостольську Церкву».

індуїзм, буддизм чи іслам – всі вони, незважаючи на ряд світоглядних, віроповчальних розбіжностей, в той чи інший спосіб сповідують вищі божественні цінності, а відтак можна визнавати, що всі, принаймні світові, релігії служать одному й тому ж самому Богу, який є Творцем світу. Чому це так потрібне католицизму? – Відповідь проста: це всього лише інша грань того самого релігійного космополітизму, ідей якого дотримується Католицька Церква і яку в різний спосіб вона прагне втілити в життя. Зрозуміло, що під цією новою уніфікованою чи абсолютизованою релігією, що об'єднає всі існуючі в одну єдину, католицизм бачить лише себе. В такій системі координат такі поняття, як етнічне чи національне абсолютно знецінюються, а тому мусять зникнути у світлі вищих духовних цінностей. Відтак етнічне й божественне тут постають як антагоністи, як сфери, кожна з яких осібно представляє дві вічно конфліктуючі сили й особи – земну й божественну, Сатану і Бога. На цьому, власне, й наголошував свого часу ап. Павло, а тому так прагнув знищити будь-які етнічні прояви в християнстві, ідентифікацію християн за етнічною ознакою.

Нині католицизм намагається довести, що обстоюване ним віровчення придатне для всіх племен, народів і рас, незалежно від того, якої релігії вони зараз тримаються. А оскільки вибудовування уніфікованої релігії - це водночас і створення єдиного духовного центру світу, а відтак і духовного керівництва, а керівництво є завжди владою (а в даному випадку йдеться про владу над світом, бодай вона й духовного порядку), то все це можна розцінювати і як тенденцію до створення єдиної світової влади, всесвітнього духовного уряду (передусім це доводить Енцикліка Папи Павла VI «*Populorum progressio*» (*Populorum progressio*, 78)). Зрештою, й у проголошеному Католицькою Церквою курсі на екуменізм (з грецьк. букв. «всесвітній», «вселенський») це також передбачається: ідея екуменізму, яку оприлюднив II Ватиканський собор, передбачає повернути християнству втрачену єдність (розумій – вселенську єдність, єдність), оскільки, знову ж, така єдність передбачає єдність в одній Церкві і такою Церквою католицизм, зрозуміло, вважає виключно себе. В декреті Собору «*Unitas redintegratio*» (з лат. букв. «відновлення єдності») читаємо: «1. Сприяти відновленню єдності між усіма християнами – одна з найважливіших меть святого Другого Ватиканського Собору. Бо Христос заснував Церкву як одну та єдину, хоча багато християнських громад представляють себе людям, як справжню спадщину Ісуса Христа; звичайно, всі вони зазначають, що вони – учні Господа, але мають різні погляди та ходять різними шляхами, ніби Христос був відділеним (поділеним – *П.П.*). Це розщеплення насправді таке, що відкрито протистоїть волі Христа та є досадою для світу й завдає шкоди найсвятішій справі проголошення Євангелії всім людям...» [Цит. за: Маурітссон М. Католицьке віровчення. - К., 1996. - С. 110]. «2. ... За допомогою вірного проголошення Євангелії і відправлення Св. Таїнств апостолами та їхніми наступниками, тобто єпископами з наступником Петра начолі (тут розуміється Папа

Римський – Глава Римо-Католицької Церкви – П.П.), та за допомогою проводу в любові, під впливом Св. Духа, Ісус Христос хоче, щоб Його народ ріс, та вдосконалює його спільність в єдності: в проголошенні тієї самої вірив спільному відправленні тих само дій культу на славу Бога та в братській злагоді з родиною Бога» [Цит. за: Там само. - С. 111]. Отже, екуменізм подається, як благородна справа об'єднання християнства, об'єднання Церкви, але об'єднання під проводом Папи в Католицьку церкву, з умовою прийняття як істинного віровчення католицької доктрини, традиції та правил відправлення культу.

Щодо ставлення католицизму до етнічного в умовах сучасних глобалізаційних процесів, то мова йде не лише про пристосування його (католицизму) до видимих, зовнішніх, навіть поверхових, елементів етнічних чи національних культур, в межах яких він існує і аж ніяк не про якість піклування про їх розвиток, охорону, тим паче про «католицький фундамент національних культур» чи взагалі ідею етнізованого католицизму. «В національному суспільстві католицизм, проникаючи в різноманітні сфери його життя, отримує зовнішню національну форму, у зв'язку з чим створюється видимість, що католицька релігія є національним атрибутом і національною цінністю» [Минкявичус Я.В. Католицизм и нация. - С. 230].

В енцикліці «*Caritas in Veritate*» Бенедикт XVI наголосив, що він (а в його особі і підпорядкована йому Церква) загалом не налаштований проти глобалізації, зокрема проти глобалізації економіки, але лише за умови, що вона дозволить більш справедливо перерозподілити багатства планети. «Сліпо протівитися глобалізації – значить діяти помилково та упереджено, нехтувати процесом, в якому є й позитивні аспекти, упускати різноманітні можливості для розвитку, які він уособлює. Процеси глобалізації, належним чином сприйняті і спрямовані, дозволяють зробити великий і безпрецедентний перерозподіл багатств на планетарному рівні. Але за неправильного керівництва ці процеси можуть призвести до зростання бідності та нерівності, а також заразити кризою весь світ. Слід виправляти порушення, часом серйозні, які призводять до нових поділів між народами і всередині народів, і діяти так, щоб перерозподіл багатств не супроводжувалося перерозподілом бідності або навіть її загостренням, чого можна побоюватися при неналежному управлінні нинішньою ситуацією» (*Caritas in Veritate*, 42) [Енциклика "Caritas in veritate" Верховного понтифіка Бенедикта XVI. - Москва, 2009. - С. 59-60].

Не вдаючись в суто фінансово-економічні аспекти глобалізаційної політики Ватикану, яким чинний Папа у своїй енцикліці «*Caritas in Veritate*» присвячує чимало місця, зазначимо, що у всьому цьому, так чи інакше, стоїть традиційно католицька політика до вселенського як глобального панування у світі. В «*Caritas in Veritate*» Папа Римський пропонує створити наднаціональну структуру, яка мусить допомогти людству вийти з чергової світової фінансово-економічної кризи. Фактично глава Ватикану, з посиланням на Папу Івана

XXIII [Иоанн XXIII, Энц. *Pacem in terris*: I.c., 293; Папский Совет «Справедливость и мир», Компендиум социального учения Церкви, п. 441], закликав до створення «нової світової політичної влади» (*Caritas in Veritate*, 67) [Енциклика "Caritas in veritate" Верховного понтифіка Бенедикта XVI. - Москва, 2009. - С. 95-96]. Більше того, він зауважує, що ця влада мусить визнаватися всіма і служити ефективної владою заради забезпечення безпеки, поваги і прав кожного.

Слід також відзначити, що глобалізаційна політика Ватикану спричинена не лише прагненнями до перерозподілу багатств у світі і в такий спосіб боротьбою з бідністю, не лише до реалізації загального блага, а ще й тією даністю, яку Апостольська Столиця не надто афішує: Католицька Церква відчуває серйозне занепокоєння з приводу втрати нею європейської ексклюзивності і занепаду католицької Європи. Політика Папи Римського спрямована на відродження католицького християнства в Європі, особливо на фоні її активної ісламізації, а також з огляду на суттєву втрату католицизмом своїх позицій на фоні протестантизму і православ'я, які виявляють серйозну конкуренцію, особливо на Сході. Складність ситуації спричинюється ще й тим фактом, що європейці, з одного боку, все більше перестають бути церковно-належними віруючими, вважаючи, що духовність існує і поза межами конфесійно організованого християнства, а з іншого – обстоюють якщо й не атеїстичні погляди, то, принаймні, вважають себе щодо релігії скептиками й агностиками.

Таким чином, ставлення Ватикану до глобальних процесів сучасності, власне, до глобалізації, загалом є позитивним і цей позитив характеризує і визначає політику католицизму на найближчі десятиліття. В глобалізації католицизм вбачає реальні умови, реальний механізм до вселенського як загальнопланетарного панування у світі – історичний шанс до реалізації свого політичного панування у світі. Саме тому Ватикан воліє сам стати керманічем цього руху, а не допустити до цього якісь фінансові, економічні чи політичні кола. «Процес глобалізації можна розглядати як ще один етап у розвитку світу після великої події його спокутування Ісусом Христом. Католицька Церква постійно виступала за розвиток націй і народів. Папа Павло VI навіть присвятив цій темі окрему енцикліку *Populorum Progressio* (Павел VI, *Acta Apostolicae Sedis* 59 (1967) 257ff). Глобалізація відзначає залучення багатьох народів і націй у світову економічну систему, а можливо також і у світ, що значною мірою не має кордонів. ... Коли Ісус Христос доручив Своїм апостолам: «проповідують Євангеліє всьому створінню» (Мк. 16:15), Він вже мав на увазі процес «глобалізації», частиною якого, без сумніву, є сучасна економічна і соціальна глобалізація. Християнство за своєю природою є вселенським, а відтак і глобальним. Якщо раніше слово «вселенський» розумілось як рух, спрямований назовні, то слово «глобальний» передбачає збиральний і охоплюючий рух, який представляє завершення проповіді Євангелія. Не може бути сумніву в тому, що до настання Парусії людство буде

зібране, з наданням йому більш близьких соціальних і релігійних зв'язків у міру того, як процес зцілення людства від гріха Адама отримає визнання і виконає свою функцію благодаті» [Эффинг О. Мирон, К.И.Г. Вселенская Церковь и глобализация // КАТОЛИЧЕСТВО ПРИМОРЬЯ: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.catholic.vladivostok.ru/global.htm>].

З огляду на це, Ватикан закликає до створення нової всесвітньої влади. Задля цього він виступає з ініціативою реформування ООН. Примітно, що ще в лютому-березні 2008 року (тобто всього за декілька місяців до оприлюднення енцикліки «*Caritas in veritate*») Папа публічно заявляв, що в нинішній світовій кризі винен егоїзм світових фінансистів, а сьогодні він вже пропонує саме цим світовим фінансистам, які винні в кризі, створити світовий уряд з тим, щоб надалі можна було уникнути подібних речей. Більш того, понтифік вважає, що влада, утворена з цих світових фінансистів, повинна бути обов'язковою для всіх країн і народів. «В умовах зростаючої нестримно всесвітньої взаємозалежності і настільки ж глобальної кризи виразно заявляє про себе невідкладна необхідність реформувати Організацію Об'єднаних Націй, як і міжнародну економічну і фінансову систему, щоб поняття сім'ї націй стало конкретною реальністю. ... Це необхідно, якщо ми хочемо збудувати політичний, правовий і економічний порядок, який зміцнить міжнародне співробітництво і спрямує його на солідарний розвиток усіх народів. Для того, щоб управляти світовою економікою, оздоровити економічні системи, вражені кризою ... потрібна справжня всесвітня політична влада» (*Caritas in Veritate*, 67) [Енцикліка "Caritas in veritate" Верховного понтифіка Бенедикта XVI. – М., 2009. - С. 95-96].

Примітно, що, тримаючи на оці подібні глобалізаційні ініціативи Бенедикта XVI, офіційні православні кола вбачають в цьому настання апокаліптичних подій, мотивуючи тим, що Об'явлення Івана Богослова і чимало святих пов'язують прихід останні часів людства з настанням влади «антихриста як лідера світового уряду». При цьому антихриста часто пов'язують до якимсь із римських пап, який нібито й очолить встановлення цієї самої світової влади і ознаменує воцаріння антихриста, а це, у свою чергу, мусить розкривати й антихристиянську суть Римо-Католицької Церкви, її псевдохристиянську суть. Версія не нова і притаманна не лише для православ'я – з часу реформації її активно обстоює і протестантизм (проте, якщо для православних традиційно це пов'язане з невизнанням примату Папи, з невизнанням ряду суто богословських позицій, головним з яких є *Filioque*, то для протестантів подібна теологія спричинена орієнтацією на відновлення ранньохристиянської традиції, визнання за духовне керівництво в цьому однієї лише Біблії і на цій підставі не визнання як католицької, так і православної традицій).

Так чи інакше, але все сучасне християнство в масі конфесій і церков виявилось втягнутим в сучасні глобалізаційні процеси. Якщо одні (назвемо ці конфесії антиглобалізаційними) на фоні таких процесів шукають точки опору

в етнічному, в етнічній сфері (а це переважною більшістю православні національні церкви), то інші цілком підтримують подібні потуги, розцінюючи їх чи не, як благодатну тенденцію повернення до чистоти апостольського християнства чи канонічної традиції. Приміром, неохристиянська ідея «відродження» особистості і нації передбачає виключно відродження їх «взагалі», бо ж спричинює нав'язати свою монополію, владу над тисячами віруючих, яка спрямована в першу чергу проти їхньої етнічної чи національної приналежності в ім'я якогось «вищого громадянства неба». Кінцевий ідеал більшості неохристиянських конфесій – не реформація, не розбудова, не вдосконалення «цьогосвітнього» суспільства, а пасивне очікування і сподівання досягти єднання з Богом. А якраз оця пасивність і являє одну з ознак глобалістичної ідеології. Це – по-перше. По-друге, оскільки сучасне неохристиянство обстоює універсалістські, космополітичні ідеали, а антинаціональне, антидержавне налаштування його adeptів очевидне, то це є ще однією ознакою присутності явних тенденцій до глобалізації в неохристиянстві. Більше того, неохристиянство у своєму заклику до відновлення, реставрації апостольського християнства насправді відроджує не первісну палестинську християнську традицію, яка, як відомо, мала яскраво виражену єврейську етнічну домінанту, а саме паулінізм – еллінохристиянський універсалізм з його тінню римського імперського космополітизму і шовінізму.

Прикладом обстоювання універсалізму (розумій – глобалізму) з домішками імперського космополітизму і шовінізму є православ'я, зокрема Румунська, Сербська та Російська православні церкви. При цьому, якщо осібно румунський, сербський і російський націоналізм (точніше шовінізм) для цих церков є нормою і жодним чином не розцінюється, як прояв етнофілетизму. Більше того – з позицій такого православного шовінізму ці церкви намагаються боротися з проявами етнофілетизму серед помісних православних спільнот «малих народів» («малих», зрозуміло, на погляд «великих» націй і держав, які колись були «великими» імперсько-православними церквами), то орієнтація на власну національну сферу серед «неканонічних» православних церков, скажімо, таких, як Македонська чи Українська (КП), констатується, як гріх етнофілетизму. Загалом у православ'ї таке поняття як етнофілетизм застосовується вибірково – як означення єресі церков «малих народів», однак великодержавні шовіністичні амбіції «імперських» церков у розряд єретичних при цьому, зрозуміло чому, не потрапляють.

Незважаючи на те, що православні богослови повчають, що Церква (це б то православна) як Царство Небесне за «характером ... не від світу, не мирське, воно не подібне до царств політичних» [Иларион (Троицкий), сщмч. Христианство или Церковь, 1 [Див.: Троицкий В. Христианство или Церковь?. Второе издание, исправленное и дополненное.- Сергиев Посад, 1912]], тим не менше ця, і подібні до неї, зауваги не перешкоджають ніколи займатися суто

політичними речами, обслуговувати політичні режими, окремі політичні партії. «Благо і благословення царю, заступникові вівтаря... Має рацію священник, що проповідує повагу до царя, але не за правом лише взаємності, а за чистим обов'язком, якби те сталося – і без надії взаємності". Союз із Церквою потрібний перш за все державі. Чи надійний той закон, який заснований лише на хисткому піску думок людських?» (Священномученик Іларіон (Троїцький). Церква гнана і Церква пануюча. До святкування 1600-ліття з часу Міланського едикту) [Див.: Священномученик Іларіон (Троицкий). Творения: в 3-х т. – Т.3. -М., 2004. - С. 278-282].

Обстоюючи візантійсько-християнську монархічну ідею, Православна Церква відтак розуміє націю у політичному сенсі. Саме тому свою місію вона вбачає у служінні державі, а не в опікуванні справді сферою національного як етнокультурного. Її мета – створення вселенської наднаціональної християнської держави. Це прагнення цілком збігається з метою і католицизму, який реалізує означене дещо по-своєму: вибудовуючи свою вселенську християнську імперію не шляхом християнізації світських держав, а шляхом підпорядкування їх церковній владі [Шмеман А., протоиерей. Исторический путь Православия.- М., 2003 // Библиотека “Благовещение”.- портал natahaus.ru.- С. 80].

Якщо Ватикан начолі з Папою Римським сам є монархією – всесвітньою католицькою монархією, то православ'я реалізує це в інший спосіб – підпорядковуючи своїй духовній владі державу, в межах якої воно (та чи інша помісна церква) існує, а чи ж держави, якщо канонічна територія конкретної Помісної Церкви розповсюджується на декілька держав. Прикладом останнього є Російська Православна Церква, яка нині власну канонічну територію окреслює не державним кордоном сучасної Російської Федерації, а розуміє набагато ширше – духовно контролює Україну, Білорусь, Казахстан, країни Балтії, Фінляндію, Польщу, мислячи себе не тільки в кордонах колишньої Російської імперії, а далеко більше. Зберігши її духовно, РПЦ і мислить себе по-імперськи. Традиційно пошановуючи російського імператора (і особливо останнього російського царя Ніколая II), бодай що правлячих царів в Росії не існує вже майже століття, ідея «державного християнства» православними богословами подається чи не найвищим, найдосконалішим пунктом розвитку християнства, витлумачується чи найважливішою метою самого Спасителя.

Помісні православні церкви нині прагнуть підпорядкувати собі світську владу, мріють про воцерковлення всіх її громадян, про розбудову «православної держави» і навіть про відновлення авторитаризму з тим, щоб в такий спосіб перекрити будь-які шляхи до обстоювання альтернативних неправославних світоглядів. Приміром, нині політика і Російської, і Сербської, і Болгарської, і Румунської православних церков в цьому напрямі очевидна: з одного боку, в різний спосіб реанімується ідея православних монархій, а з іншого – наявне й підспівування «прокомуністичним» чи «більшовицьким»

настрою. Проте і в першому і в другому випадках метою є одне – влада й ідеологічний контроль над усіма громадянами в межах «своїх» держав, і при цьому далеко байдуже православним є громадянин, а чи ж ні (альтернативи за таким задумом бути не повинно – або православний, або така особа стає поза законом).

Отже, наголошувати на національних виявах православ'я в умовах глобалізації можна лише з великою долею обережності. Якщо брати до уваги традиційний провізатнійський аспект цієї проблеми, то, як ми вже зазначили, йдеться суто про оправославлення політичних націй чи націй-держав, а якщо говорити про націю в етнічному, етнокультурному сенсі, то тут існує чимало питань, які стоять на заваді говорити саме про етно-православний бік буття національних церков. Справа в тому, що етнофілетизм¹⁶ (привнесення в православ'я етнічних елементів, обстоювання етнонаціональних почуттів, етнонаціонального суверенітету) як явище неприйнятний для Церкви.

Як поняття, етнофілетизм з'явився в православному грекомовному середовищі під час руху за церковну незалежність Болгарії на основі її національного суверенітету, проте як ересь він був засуджений на Помісному Константинопольському Соборі 1872 року. Ось з якими аргументаціями етнофілетизм було визначено як ересь: «Ми відкидаємо і засуджуємо плем'яне ділення, тобто плем'яні відмінності, народні розбрати і розбіжності у Христовій Церкві, як осоружні євангельському вченню і священним законам блаженних отців наших, на яких затверджена Свята Церква і які, прикрашаючи людське суспільство, ведуть до Божественного благочестя. Ті, що приймають таке ділення за плем'яними і що насмілюються засновувати на нім небувалі досі плем'яні зборища, ми проголошуємо, згідно зі священними канонами, чужими Єдиній Кафолічній і Апостольській Церкві і справжнім схизматизмом» [Цит. за: Максимов Ю. Что будет, если Украинская Православная Церковь станет автокефальной?.- газета Радонежского православного братства "Радонеж".- 2008.- № 1 (185), 22.I.2008. (Також див. за адресою: <http://radonezh.ru/analytic/articles/?ID=2613>)].

Як яскраво висновує з цієї соборної ухвали, ставлення Православної Церкви до етнічної сфери розцінюється негативно: етнічні прояви в православ'ї, подаються чомусь, як «плем'яні відмінності», «плем'яне ділення», а тенденції до етнізації помісних національних церков – як «плем'яні зборища». Важливо відзначити, що поняття «етнос» Церква прирівнює до плем'я, тобто до роду, навмисне в такий спосіб звужуючи і применшуючи його важливість і значення. Примітно, що ті помісні церкви, які тривалий історичний період служили монархічним режимам, зараз закривають очі на окремі етнофілетичні прояви у своїх церквах, між тим, надто жваво віднаходять його елементи і піддають суворій критиці серед тих помісних церков, які свого часу були знищеними такими ж імперськими церквами, а

¹⁶ Етнофілетизм (від грецьк. *έθνος* + *φιλία* (чи *φίλ*) – "народ" + "любов" (любити).

нині відродилися (Українська Православна Церква Київського Патріархату, Македонська Православна Церква та інші).

Так, Патріарх Сербської Православної Церкви Павло (Стойчевич) у зверненні до архіреїв, священства та віруючих в республіці Македонія щодо подолання розколу (від 20 червня 2002 р.) зауважив наступне: «Ми, браття, як Церква, не виступаємо з позицій національної винятковості і не маємо жодних ні національних, ні територіальних претензій щодо вас. Ми поважаємо національне самовизначення і самосвідомість македонського народу і будь-якого народу в республіці Македонії. Етнофілітизм, тобто підпорядкування Церкви національно-політичним ідеологіям і програмам, давно справедливо засуджений як ересь. Етнофілітизм саме й народжується з ослабленої свідомості соборності Церкви, постаючи таким чином підставою для розділень і розколів» [Обращение патриарха Сербского Павла к архиереям, священству и верующему народу в республике Македонии.- http://www.pravoslavie.ru/cgi-bin/sykon/client/display.pl?sid=419&did=732&do_action=viewdoc].

Згідно з цією заявою виходить так, що Македонська Православна Церква, повертаючи собі свою помісність і відновлюючи в такий спосіб історичну справедливість (відомо, що вона свого часу була Матір'ю-Церквою для Сербської Православної Церкви), насправді постала внаслідок етнофілітичної ересі і на цій підставі не може насправді вважатися православною, бо ж це, мовляв, суперечить чинним канонам і соборним рішенням. Аналогічну позицію, але вже представники Російської Православної Церкви висловлюють не лише по відношенні до Української Православної Церкви Київського Патріархату, а й до України як держави (хоча термін цей є таки церковним), до інших країн, колишніх республік Радянського Союзу, наприклад, Грузії, країн Балтії.

«Все, що відбувається сьогодні на Україні і Грузії – етнофілітизм. Боротися з етнофілітизмом потрібно здоровим, нормальним націоналізмом. Російські націоналісти («у хорошому сенсі цього слова») повинні витіснити «українських», грузинських, прибалтійських та інших етнофілітистів. Етнофілітизм – це не «народолюбство», як думає багато хто. Етнофілітизм – властивість малих народів обґрунтовувати свою церковну або державну незалежність, керуючись лише народно-плем'яними принципами (прихильністю до своїх етнічних цінностей і звичаїв). ... Прикладом можна вважати дії албанців в Косово (на території історичної Сербії), грузин в Абхазії і Осетії (історична сфера впливу Росії), українських і прибалтійських політиків (нинішнє існування яких зобов'язане Росії) в їх ставленні до Росії. Така політика етнофілітична, оскільки в ній не враховуються або свідомо заперечуються справжні історичні, релігійні і культурно-цивілізаційні реалії). Також політичний етнофілітизм можна протиставити націоналізму (політиці великих держав у відстоюванні їх національних інтересів)» [Венедиктов В. Русский міръ или глобальный этнофилетизм. Июльские события в Киеве и августовский грузино-осетинский конфликт, как проявления этнофилетизма...]

// Православное информационное агентство «Русская линия». - <http://www.rusk.ru/newsdata.php?idar=105424>].

Ось як виглядає ідеологія глобалізму сучасного російського православ'я. Виявляється, що для Росії обстоювання націоналізму «у хорошому сенсі цього слова» (цей вислів належить колишньому Президенту РФ В.Путіну) може бути цілком прийнятним. І це жодним чином не є різновидом етнофілетизму, який є «властивістю малих народів обґрунтовувати свою церковну або державну незалежність». Це ж стосується і РПЦ, для якої російський націоналізм (чи, якщо точніше, російський шовінізм) є нормою. Саме з його позицій вона намагається боротися з різними проявами етнофілетизму серед помісних православних церков «малих народів» («малих», зрозуміло, на погляд «великих» націй і держав, які колись були «великими» імперсько-православними церквами). Відтак у православ'ї таке поняття, як етнофілетизм застосовується вибірково – як означення ересі церков «малих народів», однак великодержавні шовіністичні амбіції «імперських» церков в розряд еретичних при цьому не потрапляють.

«Від Росії залежить вирішення найближчої світової долі. Що нас чекає попереду? Глобальний етнофілетизм (безліч карликових держав по всьому світу, які постійно ворогують одна з одною) або загальний російський світ (в оригіналі, до речі, не випадково вжите царсько-режимне слово «мір», як знак підкреслення і вияв російсько-імперських прагнень Росії та російського православ'я – П.П.)?» [Венедиктов В. Русский мир или глобальный этнофилетизм. Июльские события в Киеве и августовский грузино-осетинский конфликт, как проявления этнофилетизма... / В.Венедиктов // Православное информационное агентство «Русская линия»: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.rusk.ru/newsdata.php?idar=105424>]. В цьому контексті для РПЦ та такого її представника в Україні, як Українська Православна Церква (УПЦ МП), вкрай непринятною в полі її діяльності є не лише сфера української культури (опікування проблемами української духовності, мови, мистецтва), а й Українська держава як така, оскільки це витлумачується в етнофілетичному контексті як ересь. Сама ж Україна в політиці РПЦ може мати право на існування лише, як її «канонічна територія», як географічний простір, якщо не в межах «великої» Російської імперії, то, принаймні, як держава на правах васала. Прикладом таких васальних відносин є Білорусь, інтереси РПЦ в межах якої представляє й обстоює Білоруська Православна Церква.

Втім канонічна територія тієї чи іншої Православної Церкви не завжди обмежується державно-адміністративними кордонами тієї держави, в межах якої вона є помісною, тобто суто «єпископством народу», а часом розширюється й далеко за географічні межі цієї держави. Свого часу Церква Візантії канонічною територією вважала всі терени новонавернених народів чи держав. В такий спосіб, щоби шляхом поширення християнства за свої кордони, вона прагнула розширювати свої власні, державні кордони. На ґрунті

такої політичної християнізації, як правило, виникали міждержавні конфлікти, які переростали в конфлікти міжнаціональні і навіть міжетнічні. Інакше кажучи, там, де та чи інша Помісна Церква під виглядом євангелізації насправді нав'язує іншій Помісній Церкві свою волю, тим само підпорядковуючи її собі, або ж під приводом християнізації посуває ще й політичні інтереси «свої» держави – це завжди буде агресією, насиллям однієї нації над іншою, метою якого стоїть поневолення однієї держави іншою.

Православ'я етнонаціонального ніколи не було й не буде, оскільки така ідея суперечить не лише церковним канонам, не лише духу вселенського православ'я, а передусім не санкціонується самою християнською традицією, починаючи вже від еллінохристиянської як початкової. Тому всі розмови про етнічні прояви православ'я насправді можуть зводитися або до оправданого язичництва, або ж до оязичненого православ'я і насправді не мають нічого спільного з православ'ям як таким, з його ідеями вселенськості й універсальності. І навіть незважаючи на те, що вселенське православ'я існує в окремих національних формах, ці форми не є формами етнічними чи енокультурними, а є національними у політичному, суто державницькому їх розумінні. В протилежному разі буде йтися, як ми вже сказали, про етнізоване православ'я. Відтак не лише про етнофілетизм, а взагалі про привнесення у православ'я чужорідних за визначенням для нього елементів етнічної культури, чим є народні традиції і звичаї, елементи яких мають відношення до язичництва, народної пісні, малярства, зрештою - мови. Початковий новозавітний принцип про відсутність елліна й іудея, варвара і скіфа у Церкві ніколи не буде суміщений.

Константинопольський Патріарх Варфоломій (що характерно, так це практично після його візиту до України) виступив із засудженням ідей створення нових незалежних Православних Церков за національною ознакою. «У новітній час і під впливом світського впливу в систему автокефалії, - зауважує Патріарх, - проник дух етнофілетизму або, що ще гірше, етатизму¹⁷. Таким чином, основою автокефалії вже є світська держава, межі якої, як відомо, не залишаються стабільними, але залежать від історичної кон'юнктури... ми закликаємо сприяти будь-якими шляхами єдності Православної Церкви, долаючи будь-якого роду місницьку або етнофілетичну спокусу» [Цит. за: Константинопольский Патриарх Варфоломей выступил с осуждением идей создания новых независимых Православных Церквей по национальному признаку // Седмица.Ru / Новый Регион. - <http://drevo.pravbeseda.ru/index.php?page=shownews&id=5687>].

Поруч з цим й окремі глави деяких інших Православних Церков, а це, як правило, очільники Церков «великих» народів чи «великих» держав, у свою чергу також закликали до «позбавлення від націоналістичних, етнофілетичних

¹⁷ Етатизм (від фр. *État* – держава) – напрям політичної думки, який розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку [Етатизм // Советский Энциклопедический Словарь. - М., 1982. - С. 1573].

або ідеологічних напруг». Між тим, як відомо, Македонія і Україна виступають за надання їхнім національним православним церквам автокефалії. Але, в першу чергу, проти них, проти визнання канонічними Македонської й Української православних церков (УПЦ КП) виголошувалися ці заяви. Відомо, що й такі президенти України, як Л.Кравчук і В.Ющенко, виступали за вихід УПЦ МП із складу Московського Патріархату, мотивуючи це тим, що Україна як незалежна держава повинна мати і свою незалежну Православну Церкву, в протилежному разі ставка здійснювалася на УПЦ КП (і саме за каденції Л.Кравчука з цих мотивів і був створений Київський Патріархат).

У цьому зв'язку сьогоднішні звинувачення в етнофілетизмі чи етатизмі ряду «неканонічних» помісних православних церков, що прагнуть офіційно бути визнаними автокефальними, тобто бути офіційно визнаними на рівні вселенського православ'я, по-перше, зводяться до звинувачень їх у націоналізмі і навіть у трайбалізмі¹⁸, що насправді може розумітися і як те, що їх не признають (не бажають це робити) за, власне, православні церкви, а по-друге, що такі «новостворені» помісні церкви ніколи і не отримують автокефалії, бо ж створені, мовляв, політичними засобами, під тиском світських режимів чи політичних рухів. Взагалі поява, а тим паче визнання, тієї чи іншої помісної церкви у православ'ї завжди не дуже віталосся, якщо не віталосся взагалі. Це пояснює те, чому вже в ХХ столітті на десятиліття затяглося визнання Болгарської, Польської, Чеської (Чехословацької) Церков, а Православна Церква в Америці не визнана православним світом навіть й до цього часу.

Вселенський Патріарх Варфоломій чітко дає зрозуміти, що традиційно православне розуміння нації окреслено більше політичним змістом, аніж етнокультурним, оскільки в основі національної (не етнічної) свідомості народу покладається «духовний вимір хрещення», тобто християнський світогляд, норми й принципи новозавітного віровчення, бо ж саме «хрещення визначило національну свідомість православних». То ж якщо Церква й оперує таким поняттям, як «національна свідомість», то воно звужене нею до «національної свідомості православних», тобто православного народу, православного народу, православної нації, яка є хоч і поділеною за етнічними чи національними ознаками, насправді є монолітною вселенською над-нацією, що сама по собі і є Вселенською Православною Церквою. Візантійська духовна спадщина пронизує «всі аспекти громадського, церковного та

¹⁸ Трайбалізм (англ. tribalism, від tribe – плем'я) – прихильність до культурно-побутової, культової та суспільно-політичної плем'яної відособленості. Здебільшого проявляється як явище у міжплем'яній ворожнечі так званих нецивілізованих народів. Втім тут його застосування вжите нарочито з тим, щоб заклеїти процеси вільного етнонаціонального розвитку «малих» народів і держав з позиції «великих» (передусім кількісно) націй, імперських режимів чи так званих світових держав [Етатизм // Советский Энциклопедический Словарь.- М., 1982. - С. 1356].

інтелектуального життя удільних князівств», збагачує «освяченою православною традицією літургійний характер національної свідомості народу на основі духовного виміру хрещення, через яке всі світські інституції входять у єдність церковного тіла. На основі цього критерію православна традиція сформувала, з одного боку, особливий духовний зв'язок між Церквою і нацією, а з іншого – загальноприйняті відносини між Церквою і Державою, оскільки, як «розсіяння» народів у Старому Завіті, так і Новозавітне «збирання» їх через хрещення визначило національну свідомість православних» (Звернення Його Всесвятості Патріарха Константинопольського Варфоломія I до української нації на Софійській площі 26 липня 2008 року) [Звернення Його Всесвятості Патріарха Константинопольського Варфоломія I до української нації (Софійська площа, 26 липня 2008 року) // РІСУ. - http://www.risu.org.ua/ukr/resources/religdoc/ecumenical_patrirchate_doc/visit_ukraine_0807/05/].

Якщо ідея вселенського православ'я передбачає братство, рівноправ'я й водночас незалежність (автономність) помісних церков, обстоює принципи національної та етнічної рівності всіх народів і їх церков¹⁹, чому ж в такому разі офіційна Вселенська Церква (а разом з нею й визнані канонічними всі Помісні Церкви) негативно ставиться до появи «нових» помісних церков, не просто не бажає визнати право окремих православних націй на помісність своїх церков, а прямо започатковують чи не «хрестові походи» проти таких народів і їх держав, обвинувачуючи їх в етнофілетизмі, «язичницькому націоналізму» тощо. Якщо кожна православна нація має цілком законне право мати свою державу, то логічно, що тим більше вона має право мати і власну помісну церкву, тим паче що це не те, що не суперечить святоотцівській традиції, а навіть більше – це є невідчужуваним її правом. Між тим, цей принцип, виявляється, сьогодні не працює чи, якщо точніше, то працює винятково для «великих» націй чи «великих» держав.

Патріарх Варфоломій цьому дає наступне пояснення: «Православна традиція залишається вірною місії Церкви проповідувати «всім народам», не підпорядковуючи її тим національним прагненням, котрі є чужими та суперечать характерові Церкви. З цієї причини вона підпорядкувала духовне відношення між Церквою та національністю до національності абсолютного і канонічного **критерію територіальності** церковних юрисдикцій, а також **усталеного порядку** домовленостей її відношення до держави. В цьому сенсі Великий Константинопольський Собор (1872 р.) засудив будь-які своєвольні етнофілетичні та націоналістичні тенденції в Церкві як **еклезіологічну** ересь, оскільки вони заперечували б територіальний характер церковних юрисдикцій чи прийняту владу Держави щодо визначення відносин між нею та Церквою. Нехтування цими двома критеріями не лише суперечить Православній традиції, але й вносить небезпечну плутанину в саму літургійну структуру

¹⁹ «Православній етиці суперечить поділ народів на кращих і гірших, приниження будь-якої етнічної або громадянської нації» (Основи соціальної концепції Російської Православної Церкви II.4).

Церкви» (Звернення Його Всесвятості Патріарха Константинопольського Варфоломія I до української нації на Софійській площі 26 липня 2008 року).

За православною традицією, прояви націоналізму (етно-націоналізму чи «язичницького націоналізму») є неприпустимими, оскільки він прив'язаний безпосередньо до сфери етнічного, етнокультурного. Натомість вживається інше поняття – «духовний патріотизм» чи навіть «духовний націоналізм». Проте на практиці «великі» православні нації, оперуючи поняттям «духовного патріотизму», насправді звужують його всупереч церковним нормам до етно-націоналізму. Так, з одного боку, виявляється цілком природним, скажімо, для Російського чи Сербського православ'я обстоювання навіть не етно-націоналізму, а імперського шовінізму, а з іншого - накидання його зашморгу навіть на тих, хто, власне, не є їх вірними, оцінювання з позицій великодержавного шовінізму інших помісних церков в єресі етнофілетизму, а інших «малих» так званих православних держав в державному націоналізмі. На нашу думку, така ситуація цілком вписується в ту початкову церковну традицію візантійського християнства, яку свого часу започаткував ще імператор Константин.

Відтак колишні імперські амбіції візантійського християнства живуть й нині, щоправда лише в межах тих помісних церков, які колись були «помісними» в межах імперій і обслуговували монархічні режими. А оскільки практично всі нинішні канонічні помісні православні церкви мають подібний досвід, то монархічний дух присутній в них і досі. З позицій націоналізму - і то не лише православного, а й імперського шовінізму - сьогодні так звані «великі» православні нації принижують, давлять «малі» з позицій свого «канонічного» великодержавного православного націоналізму й імперського шовінізму, хоча й Церква офіційно й заперечує, що її православний націоналізм практично тотожний до шовінізму.

«Вірною ознакою народу, що відроджується в духовній національній самосвідомості, стає нова якість творчості національного життя. Духовний і чистий націоналізм (без натяку на шовінізм) є творчим актом життя народу, що триває. У ньому відкривається творча потужність і мудрість народу, який усвідомлює своє призначення, готовий здійснити свої кращі сподівання, здолавши всі перешкоди і зменшивши силу своїх пороків. Якість життя народу визначається національними ідеалами, вірно поставленими цілями і світоглядним змістом. У національних інтересах може виявитися випадкове, тимчасове, наносне, суб'єктивне. Національні ідеали завжди об'єктивні, первинні. Дійсні національні інтереси завжди виходять з національних ідеалів і пов'язані з ними. Ці ідеали: любов до своєї батьківщини, прагнення до етичного єднання народу, твердість і справедливість, милосердя до страждених, вірність і готовність допомогти слабким і пригнобленим. Національна російська політика усередині країни повинна ґрунтуватися на розумінні значення російського народу усередині багатонаціональної держави» [Прот. Владислав Свешников: об ИНН и не только.-

<http://averh.narod.ru/fundament/svesh1.html>]. І ще: «"Духовний націоналізм" повинен виходити не з національних інтересів, а з національних ідеалів. Таким чином, націоналізм в державницькому, цивільному (на противагу етнічному) сенсі вітається, але обмежується тими ж російсько-православними цінностями. І з цією позицією згодні всі церковні політичні православні» [Верховский А. Политическое православие в российской публичной политике. Подъем антисекularного национализма. Церковная линия // Соционавтика.- http://www.socionavtika.net/Staty/diegesis/Verhovsky/2_3_tzerk.htm].

По суті, те, чим сьогодні є православ'я – це здебільшого релігійно-політична система, що намагається впливати на світську владу з тим, щоб мати якщо не повний, то принаймні максимальний контроль над державою та її громадянами, при чому незалежно від їхніх релігійних уподобань чи переконань. При цьому, реалізацію цього релігійно-політичного курсу Церква здійснює не безпосередньо (згідно з віровченням, вона цього робити не може), а засобами своїх братств та союзів, симпатиків з владних структур. Відтак, якщо на офіційному церковному рівні етно-націоналізм неприпустимий, то в межах братств він можливий, бо ж братства є добровільними, навіть напівцерковними чи біляцерковними громадськими організаціями, які начебто Церкві не підконтрольні. Відтак ініціатива братств – це далеко не ініціатива Церкви, однак саме через такі проправославні організації здійснюється вся церковна політика. Це стосується ситуації як у Сербії, так і в Росії.

«В результаті, коли пишуть про політичну роль православ'я в Росії, кореляцію з російським етно-націоналізмом завжди згадують, але не ставлять на перше місце.²⁰ Проте впродовж всього пост-перебудовного періоду навіть керівники Церкви, не кажучи вже про православно-політичних активістів, набагато частіше говорили не про власне релігійні, а про етно-національні проблеми – в аспектах дискримінації росіян у країнах СНД, збереження "російського характеру" культурного й іншого життя російських міст, захисту росіян від прозелітизму інших релігій та християнських конфесій. Політичне

²⁰ У посланні до Федеральних Зборів Президент Російської Федерації Д.Медведев запропонував конкретний план щодо подальшої модернізації країни. Як зазначають російські ЗМІ, цей план «знайшов широку підтримку серед населення країни в цілому та еліт зокрема». Йдеться про те, що «соціально-економічні перетворення повинні спиратися на міцне духовно-моральне підґрунтя. Історичний досвід показує, що успішне проведення системних реформ, розвиток корпоративної культури і зростання національного добробуту прямо пов'язані із збереженням міцного ціннісного фундаменту суспільства. В Росії в його основі лежить етика Православ'я, невід'ємну частину якої становлять цінності патріотизму, соборності, служіння загальному благу» [Партия «Единая Россия» цитирует Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла и Соборные документы ВРНС // Международная общественная организация «Всемирный Русский Народный Собор»: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: http://www.vrns.ru/day_theme/index.php?nid=1072&PHPSESSID=1459805c0d1cd70093ab0f67e181ec6a].

православ'я виступає як захисник російської етнічної ідентичності (не обов'язково в расовому сенсі, часто – в культурному) від іншоетнічних, іновірних і інославних впливів, часто при цьому – іноземних. Така роль політичного православ'я закономірно відповідає уявам більшості – тих, хто самоідентифікується як етнічно росіянин і водночас православний, має, як правило, смутне (або взагалі ніяке) уявлення про православну релігію, розглядає свою релігію як один із знаків своєї етнічності, але далеко не первинний. Це, звичайно, не означає, що самі православно-політичні активісти мають бути представниками цієї більшості. Самі вони, як правило, свідоміші православні, у будь-якому разі – в першому колі. І завдання політичного православ'я, таким чином, - зміцнити конфесійний компонент в національних почуттях співгромадян. Саме собою, політичні православні, як і всі російські націоналісти, в тій або іншій формі (хоч би у формі прилюдної ностальгії) мріють про Російську імперію, нехай навіть у вигляді СРСР.

До речі, всі політичні православні особливу увагу приділяють силовим структурам держави. І у всьому цьому вони теж сповна відповідають уявам більшості громадян, хоча популярність конкретної ідеї православної монархії – нижче за статистичну похибку. Але лише небагато православних радикальних груп серйозно розраховують на реставрацію монархії, останні використовують її, швидше, як символ, не забуваючи і про радянський символічний ряд, що виявилось, зокрема, у згоді майже всіх політичних православних на відновлення радянського державного гімну» [Верховский А. Политическое православие в российской публичной политике. Подъем антисекularного национализма. Церковная линия // Соционавтика.- http://www.socionavtika.net/Staty/diegesis/Verhovsky/3_1_nacion.htm].

Водночас слід відзначити, що в «Сльцинській і Путінській Росії термін «росіянин» здебільшого має не так етнічний чи етно-культурний зміст, як політичний, при цьому в інтернаціонально-шовіністичній, імперсько-радянській його редакції. Непоодинокі втручання у внутрішні справи пострадянських країн під приводом захисту, зверніть увагу, не «росіян», а «російськомовного населення» (Латвія, Естонія), не визнання голодомору 1932-33 рр. в Україні геноцидом українського народу, територіальні претензії до Грузії, зрештою, ностальгія, з одного боку, за монархією, а з іншого – за сталінізмом, лише доводить це. Так чи інакше, але сучасна Росія прагне в будь-який спосіб повернути собі колишню політичну міць сталінсько-більшовицького гатунку і територіальний простір Російської імперії, здійснюючи при цьому активну ставку на РПЦ як ідеологічний рупор російського шовінізму і монархізму. Ідеологія сучасного Російського православ'я зводиться фактично до обстоювання двох ідеологій – церковної та державної, а власну місію вбачає у обстоюванні й захисті цієї церковно-державної, а насправді - православно-імперської «симфонії». «Якщо дві голови візантійського орла – це цар і патріарх, то два його крила – це дві теократії – церковна і державна – соборність і монархія. Порушення симфонічного

рівноваги в будь-яку сторону – може виявитися трагічним. ... У чистому вигляді теократія здійсниться лише в кінці часів, коли, за словом апостола, Бог буде «все у всьому» (1 Кор. 15: 28). А поки, на шляху історії, століття за століттям відбувається боротьба тоталітарної, безликої машини десакралізації суспільства з двоголовим орлом православної симфонії, покликаної на своїх крилах нести народи в Царство Христове, до Престолу Царя над царями і Пана над панами» [Познанский Д. Две теократии / Дмитрий Познанский // Правая.ru. – 6 июля 2004 г.: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://pravaya.ru/govern/392/644>].

РПЦ визнає неминучість і навіть природність процесів світової глобалізації. Проте її ставлення до них надто розходиться із розумінням їх західними християнами, зокрема католицизмом, навіть незважаючи на участь РПЦ у міжнародних християнських організаціях.²¹ Однак існує декілька важливих проблем, з яких православна Москва кардинально розходиться як з християнами інших країн, так і з світовим співтовариством в особі міжнародних урядових і неурядових організацій. Це переважно проблеми, пов'язані з визнанням (або запереченням) пріоритету прав людської особистості, зафіксованого у відповідних міжнародно-правових документах. На противагу цим документам в стінах ВЗЦЗ²² під керівництвом митрополита Кирила (нині –патріарха РПЦ) був підготовлений його власний глобалізаційний проект. Він пройшов свого роду «обкатку» на форумах Всесвітнього російського народного собору, отримав схвалення Синоду і був використаний при складанні «Основ соціальної концепції РПЦ».

Перший форум Всесвітнього російського собору (травень 1993 р.) сформував позицію, за якою на російську націю покладена провидінням «особлива всесвітньо-історична місія із збереження й утвердження Православ'я на Землі» (саме таке формулювання було записане в документи собору). Пізніше ця теза багаторазово повторювалася у найрізноманітніших варіаціях. При цьому представники РПЦ не забули про необхідність задіяти задля реалізації цієї мети російську державу, проголосивши (за неї і всупереч Конституції РФ) православ'я не лише «фундаментом нашої цивілізації», а й «державною ідеєю» Росії [Всемирный русский собор. Первый этап – М., 1993. - С. 132]. Зазначимо принагідно, що згідно зі Статтями 13 і 14 Конституції РФ, в Росії жодна ідеологія і жодна релігія «не може встановлюватися в статусі

²¹ РПЦ організовує сама і бере участь в організованих іншими релігійними або громадськими структурами зустрічах з найважливіших питань сучасності. Таких, наприклад, як два міжрелігійних миротворчих форуму, що відбулися в Москві в листопаді 2000 р. і березні 2004 р. Або Всесвітній миротворчий саміт релігійних і духовних лідерів, що зібрався в серпні 2000 року в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку за участю двох тисяч представників світових релігій, включаючи ієрархів і священнослужителів. Або дві Європейські екуменічні асамблеї, проведені в травні 1989 р. в Базелі (Швейцарія) і в червні 1997 р. в Граці (Австрія).

²² Відділ зовнішніх церковних зв'язків.

державної чи обов'язкової». Більше того, учасники форуму звернулися до Верховної Ради (тодішньому парламенту) Росії і міжнародних організацій із закликом «визнати де-юре статус росіян як розділеної нації і їх право на возз'єднання» [Всемирный русский собор. Первый этап. - С. 110]. За такої постановки питання цілком логічно було б, якби РПЦ, піклуючись про долю представників російськомовних меншин в колишніх радянських республіках, наполягла на наданні державної допомоги тим з них, хто після розпаду СРСР побажав би переїхати до Росії. Зроблено цього якраз і не було, а було реалізовано інший план: на РПЦ покладалась місія піклування про громадянські права росіян діаспори на теренах колишніх радянських республік, реалізація потреб духовного окормлення, захист їх культурно-історичних інтересів.

Оприлюднення тези про «поділ нації» дало привід різного роду шовіністично-монархічним та необільшовицьким колам розгорнути цілу кампанію відновлення під православними прапорами нової унітарної держави в кордонах «канонічної території» РПЦ, а насправді - в кордонах якщо не Російської імперії, то, принаймні, СРСР. З огляду на реалізацію подібної ініціативи «на місцях», тобто за межами Росії були створені різного роду комітети і фонди (більшість з яких мали офіційну підтримку офіційних церковних структур), метою яких була пропаганда ідей створення «союзу слов'янських держав», «єдності православних народів» і навіть оновленої «співдружності незалежних держав». Як результат – було створено союз Росії і Білорусі (Союзу державу Росії і Білорусії), союз Росії, Казахстану та Білорусі. На разі мусується ідея створення Союзу Росії, Білорусії та України, пропагандистами ідей про який в Україні виступає УПЦ МП, ліві (необільшовицького толку) партії, як то Партія регіонів, Комуністична партія України, Соціалістична партія України, Прогресивна соціалістична партія України та ін. (в Росії таким політичними силами є КПРФ, ЛДПР, «Наш дом – Россия»). «Посилаючись на дані Інституту соціології Національної академії наук колишній віце-прем'єр В.Семиноженко заявив, що більшість українців, мовляв, хоче увійти в союз з Росією, Україною і Білорусією. «Люди хочуть союзної держави і вірять, що це приведе до успіху країни», - сказав він. Віце-прем'єр також відзначив, що «Україну в Європейському Союзі, як мінімум, найближчі 15 років ніхто не чекає. ... Зараз відбувається процес утворення багатопольярного світу. ... Будуть перевагу мати ті країни, які виявляються в основі створення цього полюсу впливу» [Азаров готовит союз Украины, России и Белорусии // Trust.ua. - 2010-03-29: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.trust.ua/news/24391.html>; Також див.: Союзу России, Белоруссии и Украины – провокация или реальная перспектива? // «ВЛАСТИ.НЕТ». - 01.04.2010: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://vlasti.net/news/83462>].

Ідея про відтворення якихось союзів під слов'янськими чи православними прапорами в Росії походить на фоні громадської стурбованості

тим, що «на очах розвивається драма краху історично спадкоємних національних інтересів, знищується багатовікова Державна робота Росії на Заході і Півдні, в Європі та Азії», що «всі події свідчать про просування до остаточного руйнування Ялтинсько-Потсдамської системи»; на фоні «неприхованої ностальгії за часами, коли військова міць забезпечувала торжество самовладдя і тоталітаризму на одній шостій частині планети», на фоні усвідомлення того факту, що Захід «більше не побоюватиметься Росії і що в ній відтепер буде дійсно відкрите громадянське суспільство» [Красиков А. Глобализация и православие / Анатолий Красиков // Русский архипелаг. Сетевой проект «Русского Мира»: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/geoculture/religions/Eurasia/orthodoxy/>].

Побоюючись розбудови в Росії «відкритого громадянського суспільства», РПЦ в особі нині чинного Патріарха Кирила виступає нині із запереченням універсальної значущості загальнолюдських цінностей (і передусім прав і свобод особистості), мотивуючи це тим (при чому на рівні «Основ соціальної концепції РПЦ»), що Церква «не може позитивно сприймати такий устрій світопорядку, при якому в центр усього ставиться затьмарена гріхом людська особистість» [Основы социальной концепции Русской Православной Церкви, XVI.4. Також див.: Кирилл. Митрополит. Церковь и мир – основы социальной концепции Русской Православной Церкви. Доклад председателя Отдела внешних церковных связей Московского Патриархата митрополита Смоленского и Калининградского Кирилла на IX Рождественских образовательных чтениях: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://edu.novgorod.ru/data/educat/lib/4/0/00540/KirillMitropolit1.02.rar?powrap=1>].

Іншими словами, права і свободи людини є чужими для російського православ'я, тобто воно за жорсткий контроль і диктат над особистістю. Це, у свою чергу, пояснює сучасні тенденції в Росії до «відбілювання» сталінізму і навіть бажання окремих православних кіл канонізувати особу Сталіна. То ж і не дивно, що на думку тоді ще митрополита Кирила російська держава мусить повернути Росію «до її історичної ролі покровительки і захисниці Православних Церков у країнах, де православні віруючі становлять меншість». При чому, в сучасних умовах, ця місія Росії могла б здійснюватися і в Європі, і на Близькому Сході, і, «може бути», що ще й на інших континентах [Красиков А. Глобализация и православие / Анатолий Красиков // Русский архипелаг. Сетевой проект «Русского Мира»: [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: http://www.archipelag.ru/geoculture/religions/Eurasia/orthodoxy/#_ftn25].

З одного боку, глобалізацію РПЦ розглядає, як американізацію чи вестернізацію. Ставлення до неї, з огляду на це, є вкрай негативним, а з іншого боку, прагнення бути виконавцем «всесвітньо-історичної місії із збереження й утвердження Православ'я на Землі» може розцінюватись, як альтернатива і процесам американізації, і світової ісламізації, і традиційно – експансії Римо-Католицької Церкви на Схід, тобто на канонічні території РПЦ, та

екуменічного руху [Згідно з православною позицією, «екуменізм є одним з потужних ідеологічних засобів встановлення глобального світового порядку» [Ильяшенко А. Экуменизм и глобализация (Часть 2) / Александр Ильяшенко // Православие и Мир. - Sun, 8 Feb 2004: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: http://www.pravmir.ru/article_14.html]. «Папська пропагандистська машина розкручує тезу про те, що Русь зробила фатальну історичну помилку, прийнявши хрещення від Константинополя, а не від Риму. При цьому Вселенське Православ'я було навіть назване не інакше, як «греко-константинопольською єрессю!» Події, пов'язані з папським візитом в нашу країну Івана Павла II із усією очевидністю продемонстрували всім нам, що канонічна Православна Церква не влаштовує архітекторів «об'єднаної Європи». Саме цим можна пояснити той факт, що діючі на території України західні фонди, таємно або явно, підтримують псевдоцерковні розкольніцькі структури – Українську Православну Церкву Київського Патріархату (УПЦ – КП) та Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ). А ті, у свою чергу, підтримують євро-атлантичні потуги прозахідних політичних сил на Україні. Більш того, західницькі політичні сили та ЗМІ, намагаються нав'язати нашому народові нову форму релігійно-культурної самоідентифікації. Націоналістичні мас-медіа прагнуть прищепити громадській думці позицію, що справжнім «щирим» українцем може бути тільки католик східного обряду, тобто уніат. ... Саме тому, ми можемо стверджувати, що сьогодні нам просто необхідно розробити альтернативну модель розвитку, оптимальну, перш за все, для країн поствізантійського простору, і ґрунтовану на соціально-моральних ідеалах Православ'я» [Самойлик Е. Православие, глобализация и социально-нравственные ориентиры общества / Екатерина Самойлик // Православие в Україні: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://archivorthodoxy.org/page-648.html>].

«Глобалізація безбожна за своєю суттю і транслює вона лише порожнечу. Будь-яка нація, що піддається глобалізації, затирає релігійні основи своєї ментальності...» [Товбин К. Русские вымирают / Кирилл Товбин // Постсовет.RU: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://postsovet.ru/blog/russia/1722.html>]. «Глобалізація, в тому вигляді, як вона існує в наш час, є викликом для християнської цивілізації. Запобігти цьому виклику неможливо. Тим часом християни не повинні боятися глобалізації. Вони можуть і повинні протиставляти їй власну альтернативу – Вселенське Православ'я» [Говорун С. Глобализация и Православие: вызов принят. По примеру первых христиан?... // Портал Богослов.Ru: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.bogoslov.ru/text/27843/index.html>].

Отже, на думку православних, реальною альтернативою глобалізації може бути тільки Православ'я «як вчення і практика, яка повною мірою відповідає анти-індивідуалістичним цінностям. Це, в першу чергу, моральна альтернатива, з якої логічно випливає політична і економічна альтернатива. ... Капіталістична економіка будується на стягуванні відсотка, що суперечить

Православ'ю, яке забороняє давати гроші в ріст. Тому капіталізм – принципово антихристиянське явище. Альтернатива глобалізації, з православної точки зору, повинна бути антикапіталістичною, але не обов'язково соціалістичною чи комуністичною в радянському розумінні. Є багато варіантів антикапіталізму, які не збігаються з радянським проектом» [Митрофанова А. Попытка спрятаться от глобализации не приведет к успеху / Анастасия Митрофанова // Декалог XXI. - Feb. 24th, 2010: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://decalog.livejournal.com/216848.html>].

Так чи інакше, але чи не єдиним захистом проти тотального глобалізму – захистом того чи іншого народу своєї культурної оригінальності, етнічної унікальності постає сфера релігії, а також, хоча й меншою мірою – націоналізм. «Релігія – це головний і найбільш серйозний суперник глобалізації. Ніде більше так об'ємно, послідовно й беззастережно не вкорінено дух виключності й винятковості. Маніфестуючи своє мусульманство, людина водночас проголошує, що вона не є ані буддистом, ані сикхом, ані вірним якоїсь іншої релігії. Сповідуючи себе православним, християнин водночас цим самим підкреслює, що він не є католиком або протестантом. Людина може мати подвійне громадянство, бути напів-українцем і напів-монголом, але навряд чи – напів-православним і напів-буддистом» [Сленський В. Релігія, глобалізація і лялька Барбі // УНІАН Релігії: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://religions.unian.net/ukr/detail/518>]. У ситуації з російським православ'ям ідея «канонічного православ'я» існує як поєднання фактично двох рухів – російського націоналістичного, точніше шовіністичного, тобто у вигляді православного «філетизму», і космополітичного, що прагне до глобальної екстериторіальності, до світового домінування православного світогляду як альтернативи західній католицько-протестантській глобалізації.

Настоятель православного монастиря архімандрит Стефан (Сербська Православна Церква) в одному із своїх інтерв'ю наголосив, що «серби чекають російського царя. Тільки він може навести порядок, як у Росії, Сербії, так і у всіх слов'янських країнах. Іншого шляху на поліпшення ситуації немає й бути не може. Демократія дискредитувала себе у всіх країнах світу» [Гончаренко В. Православная Сербия молится, борется и не сдаётся // Украина шенгенская. Украина и Новый мировой порядок: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.zaistinu.ru/articles/?aid=1928>]. І все ж, незважаючи на те, що православні серби почувають себе релігійною меншиною в Європі і чекають від Росії підтримки своїх прав, зокрема від РПЦ, при цьому вони націлені на інтеграцію з Євросоюзом, а тому не так категоричні, як їх російські православні побратими щодо констатації глобалізації як доби Антихриста, загалом щодо протистояння Заходу. Що стосується Румунської, Болгарської, Сербської та Македонської православних церков, то, на відміну від Російської, вони не мають амбіцій бути оборонцями світового православ'я, не мислять себе глобально (хоча і для Румунської, і для Сербської притаманні імперські

амбіції), але протистоять глобалізму виключно орієнтацією на власну національну культуру, власну духовну традицію, віднаходячи в них захист проти глобалізму.

Глобалістичні амбіції притаманні не лише для православ'я і католицизму, а й для окремих протестантів, зокрема баптистів та адвентистів. Якщо, приміром, глобалістична ідеологія РПЦ проявляється в об'єднанні в якийсь єдиний слов'янський простір колишніх теренів (і всього, що на них) Російської імперії та СРСР, а у католицизмі – у створенні світового уряду і нового світопорядку, то у протестантизмі глобалізаційний рух проявлений у скасовуванні національних кордонів своїх церков, в об'єднанні в якісь транснаціональні союзи чи місії. На рівні пострадянського простору тенденція створення чогось на зразок євразійських союзів чи слов'янських місій, так чи інакше, пов'язана з відновленням колишнього радянського простору, з російськомовною і російськокультурною уніфікацією християнства і, як наслідок, русифікація культурного і державного простору «пострадянських» народів.

У мережі різних міжцерковних союзів та євангельських місій реалізується універсальна суть прагнення християнства до вселенськості - тобто бути позанаціональним, але мати вплив на націю, космополітичним і водночас наддержавним, тобто глобальним. «Сьогодні весь світ переживає великі потрясіння і зміни, - говорить Марк Андерсон, що є Президентом руху «Заклик до всіх» Глобальної Пасторської Мережі. - Разом з тим, ми бачимо безпрецедентне бажання Церкви Христової об'єднуватися і розвивати партнерство, як ніколи раніше з часів заснування церкви. Спільна відповідь Церкви на реалії сьогодення закладає міцний фундамент для надання впливу на кожну націю і на кожну сферу суспільства» [В Києві стартовал Евразийский Конгресс «Призыв ко всем» // Маранафа. - 17.09.2009: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.maranatha.org.ua/cnews/r/61709>]. Одним із механізмів подібних впливів може важатися створення в 2005 році «Глобальної Християнської Мережі» (GCN) із центром у місті Атланта (Джорджія, США).

Західні протестантські та неохристиянські місіонери, пастори і проповідники, проповідуючи «вселенське християнське братство», водночас є носіями і пропагандистами постмодерної глобальної культури, зокрема процесів американської вестернізації світу, бо ж сіяють, поруч із євангельським словом, американські уявлення про норми демократії, справедливості та права людини. І, незважаючи на той факт, що сучасна американська релігійність не тільки протестантська, хоч і зародилася вона переважно в надрах протестантизму, американська система цінностей зуміла виразити себе в ідеології багатьох конфесій і релігійних течій, які наявні в суспільстві США, а це – і католицизм, і православ'я, й іудаїзм, і буддизм, і навіть іслам – американський іслам, який нині також поділяє

загальноамериканські цінності, в тому числі й релігійні. Те, що характеризує сучасну американську релігійність – це її універсальність і детериторизація.

Подібні параметри притаманні для більшості американських християнських конфесій, а тому з легкістю можуть бути прищеплені на будь-який етнічний ґрунт і на будь-якому континенті. Приміром, це є одним з пояснень «успішної» активізації протестантських та неохристиянських течій на пострадянських теренах в першій половині 90-х років м. ст., «безболісного» їх прищеплення їх до ще донедавна ментально чужого суспільства. Загалом протестантські віровчення універсальні за ідейною своєю суттю, наднаціональні, позанаціональні, космополітичні і тому носять глобальний характер (це передусім стосується ліберального протестантизму, який поширює секулярну версію ідеології християнського глобалізму). Ставка глобальної протестантської ідеології на масову культуру, молодіжну субкультуру, надзвичайна чутливість і гнучкість, емоційність і молодіжний стиль подання євангельської проповіді відповідно до вимог сучасності забезпечує в максимально короткий термін покрити для себе великі маси людей.

Прикладом цьому є харизматичний рух з притаманною для нього теологією процвітання, з проголошуваним ним правом віруючого на всі блага світу, права на успіх і багатство, який практично за 10-15 років охопив всю планету. Навернення в лоно таких конфесій для них є відносно легким і безболісним процесом, оскільки не вимагає великих зусиль до зміни (підміни) віруючим власного національно-культурного підґрунтя чи взагалі його нівеляції.

Під маскою ліберального протестантизму та неохристиянства проголошується, по суті, неокосмополітизм із його ідеєю глобальної культури доби переходу від модерну до постмодерну. Треба зауважити тут, що ми жодним чином не ставимо за мету з'ясувати теологічний бік доктрини тієї чи іншої неохристиянської конфесії, тобто з'ясувати відповідність останньої до новозавітної як ідейного еталону. У вічі кидається інше: неохристиянство, говорячи словами Ісуса Христа, поруч із сіянням доброго насіння євангельської віри, сіє й кукіль – постає провісником нової денационалізованої культури.

Але неокультура чи глобальна культура новітнього часу є плодом тільки техногенної цивілізації і, власне, немає чогось спільного ні з вченням Нового Завіту, ні з етнічною чи національною культурою як такою, бо ж в ній (глобальній культурі), насамперед, немає місця для особистості, для конкретного "Я", не наголошуючи вже на тому, що вся її суть звільнена від притаманних для звичайної культури стрижнів – вона немає ні етнічного коріння (попри те, що частково спирається на окремі етнічні, здебільшого зовнішні, виразники окремих конкретних культур), ні часу і місця свого походження, ні історії. Вона вкрай глобальна, універсальна і позачасова, а відтак мінлива, безформна, еkleктична, тобто є лише штучним витвором

планетарної цивілізації. “Глобальна культура не пишається історією чи історіями: фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодні й майбутнє “науково”-технічної культури” [Сміт Е.Д. Національна ідентичність.- К., 1994.- С.164]. Вона є тільки підробкою, спробою підміни етнічних культур, зумовленою прагненням технічно й інформаційно розвинутих суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави та етноси. Риси цієї постмодерної технічно-цивілізаційної універсальної культури якраз і проглядаються у віровченнях конфесій протестантського та неохристиянського толку. «В ХХ в. народилося таке унікальне явище, як протестантський глобалізм, слішно зауважує Р.Лункін. -Християнська глобалізація взяла все краще і морально прийнятне з молодіжної культури і прагматичного американського експансіонізму. Протестантські церкви у певний момент розвитку суспільства стали індикатором його готовності до перетворень вбік збільшення прав і свобод громадян» [Лункін Р. Протестантизм и глобализация на просторах Евразии // Религия и глобализация на просторах Евразии. – М., 2005. - С. 124].

Незважаючи на те, що ліберальні протестанти та неохристияни наголошують на своїй прихильності до національного, сфера останнього в їхній уяві окреслена тільки зовнішніми її атрибутами – частково мовою, національним костюмом, окремими звичаями і традиціями. А оскільки глобальна культура вільна від чітких етнічних кордонів, то своєю зовнішньою універсальністю вона може прижитися в будь-якому етнічному середовищі, постаючи в ньому як певний вірус, який надто важко попервах локалізувати, але який спрямований на тотальне нищення культурної сфери того чи іншого етносу. Треба усвідомлювати, що людини без етнічної належності не може існувати. Нівеляція етнічності особи і цілого народу перетворює його тільки на згромадження людей, на масу, якою в умовах технічно-інформаційної цивілізації дуже легко маніпулювати. Зрозуміло, що за таких умов саме поняття держави стає умовним, також зовнішнім, географічно-територіальним.

Ідеологія глобалізму активно експлуатує сферу культури, точнісінько так само, як вона використовує і релігійну сферу, зокрема церковну, здійснюючи ставку як на окремі церкви, так і на універсальні християнські положення в цілому. Як у сфері культури замість етнічної культури нав’язується модерна глобальна культура, яка не має чогось спільного ні з етнічною, ні з національною культурою як такими, так само і в релігійній сфері – замість християнських цінностей підсовується глобалістичний світогляд, який лише зовні обрамлений в ідею про якесь християнське вселенське братство, ідею про повернення християнства до його первісної чистоти, до реалізації витокових євангельських принципів. Як в глобальній культурі немає місця для особистості, для конкретного “Я”, не зауважуючи вже на тому, що вся її суть звільнена від притаманних для звичайної культури стрижнів – вона немає ні етнічного коріння (попри те, що частково спирається

на окремі етнічні, здебільшого зовнішні, виразники окремих конкретних культур), ні часу й місця свого походження, ні історії, точнісінько так само й глобальне християнство є лише бутафорією на християнство традиційне, підробкою його світогляду, його традицій. Як глобальна культура цілком універсальна і позачасова, а відтак мінлива, безформна, еkleктична, так само і глобальне християнство, на відміну від традиційного, вихолощене від головного – від оригінального християнського морально-етичного вчення, від ідеї про віру людини не лише у Всевишнього (тут слід згадати про такий різновид глобального християнства, як «атеїстичне християнство»), а й в саму себе, оскільки в глобальному християнстві віруючий не може віднайти для себе нові буттєві смисли, а тому не усвідомить значущість себе як особистості і на цій підставі не зможе виступати не лише знавцем і носієм вищої істини буття, а й засобом реалізації у світі чогось більш цінного. Метою глобалізму є нівеляція сфери етнічного, спотворення християнських цінностей, моралі, руйнація християнського світогляду з тим, щоб встановити нову глобальну універсальну ідеологію з її типом нової людини «без роду і племені», без власного «Я» – людини гвинтика в механізмі об'єднаного людства.

«Глобалізація передбачає створення єдиної системи загальнолюдських цінностей, в основі яких стоїть індивід. Це не відповідає установкам окремо взятих релігій, для яких є пріоритетними інтереси громад віруючих (великих і малих, локальних). Глобалізація ж, вириваючи людини з контексту «своєї» громади, консолідує людей на вищому, глобальному рівні. За такої моделі індивід неминуче втрачає інтерес до власної, більш вузької, релігійної ідентичності (та й не лише до релігійної, а передусім – і це є більш важливим – до власної етнічної, етнокультурної ідентичності! – П.П.). ... Глобалізація претендує на роль свого роду світської релігії, що пропонує людині якийсь усереднений, зате оптимальний варіант існування в цьому світі. Разом з тим, вона стимулює подальшу секуляризацію суспільства (незворотність якої сьогодні вже не виглядає настільки однозначно). Те суперсуспільство, що закладено в її ідеології, не буде потребувати релігійної легітимації, релігії як системоутворюючого начала. Роль релігії повинна звестися до питань улаштування сім'ї, моралі, теософського пошуку тощо» [Религія и глобализация на просторах Евразии. – М., 2005. - С. 332-333].

На наш погляд, надійним опором проти глобалізації під личиною американізації, з одного боку, всіх сфер і інститутів європейських суспільств, а з іншого – так званої загрози ісламізації Європи²³, може бути процес

²³ Тут треба зразу зауважити, що проблема не так в самому ісламі, як в Європі. Маємо на увазі тут те, що це є якраз наслідками ліберальної демократії, з її принципами практично необмежених прав і свобод, лінію якої (ліберальної демократії) Європа обстоювала практично все XX століття. Та що й говорити, коли, як відомо, Євросоюз викинув з тексту своєї Конституції будь-яку згадку про християнство, неначе не воно сформувало європейську цивілізацію. Євробюрократам видається, що вони проявили політкоректність по відношенні до

повернення націй до свого етно-національного коріння, причому до такого його зразка, який воно мало тривалий час. А це можливо здійснити тільки шляхом повернення нації до своєї традиційної національної Церкви, свого природного національного християнства.

Західна Європа потрохи приходить до висновку, що етнічний і релігійний універсалізм, тенденції тотальної американізації й активної ісламізації (особливо в останні роки) стають серйозною загрозою для існування, власне, європейської цивілізації як такої. Передусім належить докорінно переглянути сферу практичного застосування принципів демократії з її плюралізмом і толерантизацією, оскільки саме ідея європейської демократії у тому, надто залібералізованому (свобода і рівність всім і вся) вигляді, в якому вона існує й постала отією головною з причин, що не дала (і ще не дає нині) захищати європейцям свою європейськість. В умовах глобалізації Європа мусить тепер займати оборонну позицію, а іншого й не може бути, оскільки сьогодні йдеться про елементарне виживання, про світозбереження всієї Європи. Все це вже потроху починають розуміти провідні країни Європи,

«нових європейців», хоча насправді лише спотворили історичну правду, водночас образивши чимале число «старих європейців». Більше того, замовчування подібного роду, далеко не нешкідливі: саме вони змінюють зовнішність Європи. І навряд чи хто нині скаже, що таки в кращий бік. Лібералізм нині виправдовує те, що донедавна вважалося аморальністю, гріхом у християнському розумінні, неприйнятністю для європейця. Так, ЗМІ наскрізь просякнуті рекламою розпусти. Інститут шлюбу і сім'ї у справді християнському розумінні практично перестає вже існувати. Право не захищає традиційні європейські цінності. Сьогодні європейцю пропонують нову мораль, новий і вільний світогляд, безмежність прав і свобод, і головне – нову й вільну ідеологію. Для цього навіть вигадане нове, так зване «оновлене» чи «модерне» християнство, а воно виправдовує все, бо ж воно вже вихолощене від ідеї гріха та каяття і, власне, від самого Христа [Див.: Ідея прав человека не должна оправдывать грех.- <http://www.interfax-religion.ru/>; "Облегченное" христианство – это путь в никуда, считает протоиерей Всеволод Чаплин.- <http://www.interfax-religion.ru/?act=news&div=10118>]. Та й справді, вже навіть в Європі християнин не може відчувати себе спокійно. І хто ж винен у цьому, якщо не самі європейці? Європа колись хизувалася своєю ліберальною демократією, вказувала на її досконалість, а тепер вона жне її плоди. Потрібно, нарешті, зрозуміти, що вибіркова політкоректність – це не політкоректність, а лише її святенницька імітація [Див.: Романов П. Запад против христианства?. - <http://rian.ru/society/20060403/45111522.html>]. Європейська демократія з її безмежними правами і свободами не повинна культивувати всездозволеність і аморальність, не мусить, скасовуючи традиційне християнство, встановлювати культ самої Людини. Сьогодні європейці повинні відстояти традиційні цінності Європи, боронити свій фундамент – християнство. Без нього, тобто без християнства – справжнього європейського християнства – Європи не буде! На жаль всього цього сьогодні ми не бачимо. То ж і не дивно, що різного роду нетрадиційні для європейця цінності і світогляди безперешкодно проникають в європейський соціокультурний комплекс і зрозуміло йому не на користь.

але ще не до кінця усвідомили постсоціалістичні і пострадянські країни. І це закономірно, адже десятиліття панування атеїстичної ідеології зробили свою справу: разом з руйнуванням християнства у цих країнах була практично понівечена і національна культура.

Але неокультура чи глобальна культура новітнього часу є плодом тільки техногенної цивілізації і, власне, немає нічого спільного ні з вченням Нового Завіту, ні з етнічною чи національною культурою як такою, бо ж в ній (глобальній культурі), насамперед, немає місця для особистості, для конкретного “Я”, не зауважуючи вже на тому, що вся її суть звільнена від притаманних для звичайної культури стрижнів – вона немає ні етнічного коріння (попри те, що частково спирається на окремі етнічні, здебільшого зовнішні, виразники окремих конкретних культур), ні часу і місця свого походження, ні історії. Вона вкрай глобальна, універсальна і позачасова, а відтак мінлива, безформна, еkleктична, тобто є лише штучним витвором планетарної цивілізації. “Глобальна культура не пишається історією чи історіями: фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодні й майбутнє “науково”-технічної культури” [Сміт Е.Д. Національна ідентичність. - С. 164]. Вона є тільки підробкою, спробою підміни етнічних культур, зумовленою прагненням технічно й інформаційно розвинутих суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави й етноси.

Антиглобалізаційні реакції притаманні в основному для тих конфесій і церков, які обстоюють ідею національно орієнтованого християнства чи національних церков. «Вселенський зміст християнства, - зауважує А. Річинський, - розкривається в окремих національних формах, сукупність яких творить Христову громаду, де немає вже ні елліна, ні юдея, бо кожний з них однаково причетний до благодаті, але кожний залишився, як і був, елліном чи юдеєм, вносячи свій особливий тон у загальну симфонію. ... Таким чином, вища мета існування нації – розкрити якийсь момент вічного Буття, залежно від природних дарувань, особливої місії й чинної енергії кожного народу. ... У цьому глибокий зміст загальнолюдської культури» [Річинський А.В. Проблеми української релігійної свідомості. - К.-Тернопіль, 2000 - С. 266-267]. І ще: «... Вселенськість християнства у православнім розумінні полягає власне в єднанні різнорідних, різнообдарованих і по-різному виконуючих своє призначення національних Церков – членів одного соборного тіла» [Там само.- С. 265]. В ширшому християнському (чи загальнохристиянському) розумінні ця вселенськість мусить розумітися також, як єдність в різноманітті, як єдність національно орієнтованих, орієнтованих на своє, на рідне, на власну етнічну сферу, на національну культуру – на все те, що робить в цьому світі людину в етнічному сенсі «якось», а не безбатченком. Треба усвідомлювати, що сучасна дехристиянізована нація нездатна не те, що відродити свої, притаманні тільки для неї національні виразники – вона нездатна витримати тиск тотальної глобальної катастрофи, загроза якої нависла над усім світом, бо ж, не маючи

сталих, детермінованих в сучасних умовах тільки релігією морально-етичних парадигм, вона наважується піддатися новій моралі свавілля і вседозволеності вірця глобалістичної ідеології.

4. Релігійний чинник в контексті міждержавних відносин

Кардинальні зміни, які відбулися у два останні десятиріччя на світовій політичній арені (розпад Югославії, СРСР), суттєво позначились на характері геополітичних обставин, а відтак відчутно вплинули на зниження загрози виникнення у світі великомасштабних війн. Перехід від біполярного до багатопольярного чи «плюралістично однополярного» [Див.: Богатуров А.Д. «Плюралистическая однополярность» и интересы России // Свободная мысль. – 1996. – № 2] світу і зникнення ідеологічного протистояння по лінії Схід-Захід зробили, на наш погляд, життя планети на рівні макросистем безпечнішим, проте значно активізували і подеколи висунули на перший план так звані «конфлікти другого ешелону». Як зазначають дослідники [Див., напр.: Єленський В.Є. Глобальні тенденції релігійного розвитку у XXI столітті // <http://orthodoxy.org.ua/uk/2009/12/01/28334.html>; Панова В. Современные западные исследования международного конфликта // <http://www.intertrends.ru/seven/005.htm>; Арістова А.В. Релігійні конфлікти в Україні: вектори впливу на суспільні процеси // Мультиверсум. Філософський альманах. –№52. - К., 2006 та ін.], більшість конфліктів (наприклад, у 1989-1996 роках – біля 90%), які відбулися у світі, мали внутрішньодержавний характер (але часто – із міжнародним наслідком), і більшість із них складає саме релігійне або ж, сформоване на основі релігійних ідей, протистояння (як внутрішньогрупове, так і міжгрупове [Див.: Перепелиця Г.М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. – К., 2003; Капітоненко М.Г. Традиційні міждержавні та внутрішні конфлікти в постбіполярній системі міжнародних відносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36, част. 2. – К., 2002. – С. 37-43 та ін.]).

І справді, зросла напруженість в окремих регіонах світу (Близький Схід, Африка, Балкани тощо), більш високою стала ймовірність переростання кризових ситуацій у відкриті збройні конфлікти, в тому числі і на теренах СНД (Російська Федерація, Грузія, Молдова, Вірменія та ін.), де локальні конфлікти ініціюються окремими етнополітичними групами, які прагнуть зміни лінгвістичного, культурного, релігійного та насамперед політичного статусу. З іншого боку, розуміння підґрунтя окремих військових конфліктів неможливе у світлі аналізу класичного державно-центристського феномену, без врахування зазначених факторів. Наприклад, аналітики стверджують, що